

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

İTAATE

KARŞI

Türkçesi: Yasemin Wöhler

ARNO GRUEN

Arno Gruen
•
İtaate *Karşı*

Popüler Psikoloji

Kitabın orijinal adı: Wider den Gehorsam

Almancadan çeviren: Yasemin Wöhler

© 2014 J. G. Cotta'sche Buchhandlung
Nachfolger GmbH, gegr. 1659, Stuttgart

Kalem Telif Hakları Ajansı aracılığıyla
Türkiye'de yayın hakkı
© 2018, Totem Yayınları

1. Basım: Kasım 2018

ISBN 978-9944-33056-5

Yayıncı Sertifika No: 22401

Genel Yayın Yönetmeni: Hasan Yılmaz
Yayına Hazırlayan: Şafak Barış
Telif Hakları Danışmanı: Sema Diker
Dizgi: Meline Pamukçuoğlu
Ofset Baskıya Hazırlık: Totem Yayınları
Kapak Tasarım ve Uygulama: Gülay Tunç

Kapak, İç Baskı ve Cilt:

Deren Matbaacılık Ambalaj San. ve Tic. Ltd. Şti.
Beylikdüzü, OSB Orkide Cad. No. 9/Z İstanbul
Tel: (0212) 875 48 86

tötem
YAYINLARI

Totem Basın Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. Büyük Milas Han
No: 24/94 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: 0212 526 86 65
totemyayin@gmail.com

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Arno Gruen

İtaate *Karşı*

Çeviri:

Yasemin Wöhler

tötem
YAYINLARI

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Arno Gruen

Arno Gruen, 26 Mayıs 1923'te Berlin'de doğdu. 1936 yılında göç ettiği ABD'de 1961'de Teodor Reik'in öğrencisi olarak doktor unvanını aldı. Çeşitli üniversite ve kliniklerde görev alan Gruen, en son New Jersey'deki Rutgers Üniversitesi'nde profesörlük yaptı. Bir yandan da 1958'den sonra özel muayenehanesinde psikiyatri alanındaki çalışmalarına devam etti. Alanıyla ilgili birçok dergi ve gazetede sayısız makalesi yayınlandı.

Yasemin Wöhler

1991 yılında Hannover Almanya'da doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini İstanbul'da tamamladı. Gottfried Leibniz Üniversitesi mimari ve şehir planlaması bölümünden mezun oldu (2014). Aynı üniversitede yüksek lisansını tamamladı (2017).

“Gruen’ün bu kitabı, itaatin yıkıcı filizlerine karşı olan ve nüfusun tüm tabakalarının savaş istememesine rağmen, siyasi ve ekonomik liderler tarafından kendi çıkarları için başlattıkları savaşta bizim için çok önemli bir silahtır.”

Dr. Pirkko Turpeinen-Saari

(Psikiyatrist, Helsinki’deki “Adolesan Hizmetler”in emekli
Başhekim ve Direktörü)

Mauno Saari (Finli yazar-oyun yazarı)

*Sana onur veremeyen,
Bu dünyanınki olabilir.
Seni hakikate bağlayıp orada tutan şey,
Aslında senin içinde yaşamalıdır.*

*Eğer seni ta derinden kırıyorsa,
Gerçek gurur kaynağından,
Ve işte dünya sana o zaman alkış tutuyorsa,
Her şey senin için daha az yararlıdır.*

*Geçici övgü günün zaferidir.
Nafile yere uğraşmayı sever misin?
Ama o senin mabedindir:
Senden önce varolmuş olabilen.*

Theodor Fontane

İÇİNDEKİLER

Önsöz	11
İtaat Problemi	13
Gelişim ve İtaat	21
İtaatin Nedenleri	25
Kayıp Kimlik ve Yok Olma	31
Otorite ve İtaat	41
İtaatten Kurtulmanın Yolları	51
Devletin Teorileri- İtaatin Güç Yapıları	57
İtaat- Kültürümüzün Temel Taşı ve Patolojisi	61
İtaate Karşı	67
Teşekkürler	71
Kaynakça	73

ÖNSÖZ

Standartlaşmış insanlar, bizim arzu ettiğimiz itaatkâr varlığımızın şekillendirdiği uygarlığın, soyutlaşmış fikirlerimizin rasyonelleşmesi sonucu oluşmuştur.

Kültürümüzdeki birey, kendisini bir fonksiyon ya da statü idealine ulaşma yolunda harcadığından sürekli bir tehlike içindedir. (Goffman 2006). Dünya evet diyen ve kendinden veren insanlardan oluştuğu için, Nietzsche “ideal” dünyayı bir yalan olarak değerlendirmiştir. (Nietzsche, Ecce homo 1980).

İtaatsizlik korkusu zalimliğe boyun eğmeye yol açar. İnsan zalimle ittifak kurduka da sevgiyi şiddet ve hor görmeye değışir. Bu nedenle de sağcı radikal liderler, özellikle toplumsal karışıklık dönemlerinde sık sık iktidara gelirler. Bu liderler itaat beklerler ve kendilerinin gücün simgesi olarak gösterilmesini isterler. Bunun başarılı olması da bize itaate karşı olan ihtiyacın kültürümüzün temel taşı olduğunu göstermektedir.

Sadece bu ihtiyaç bile kültürün kendisi tarafından yaratılmış olan bir patolojiyi yansıtmaktadır. Demokrasiyi güçlendirmek isteyen kimse, öncelikle bu patolojinin köklerini ortaya çıkarmalıdır. Bu itaati destekleyen ve sahip çıkan rasyonel olmayan programların yapısı temelde değıştirilmelidir. Çünkü bu yapı o kadar

*İtaat -
Medeniyeti-
mizin temel
sorunu*

*İtaat bizim
için hava ve su
kadar doğal bir
hale geldi.*

her yerde ve o kadar günlük hayatımıza işlemiştir ki artık onu algılayamıyoruz bile. Amerikalı yazar David Foster Wallace bu gerçeği şöyle bir benzetmeye oturtmuştur:

İki genç balık yol boyunca yüzmektedir ve tesadüfen ters yönde yüzmekte olan yaşlı bir balığa rastlarlar. Yaşlı balık onlara başını sallar ve “Günaydın gençler, su nasıl?” diye sorar. İki genç balık bir süre daha yüzmeye devam ederler ve sonunda biri diğerine bakarak, “Su da ne demek oluyor?” diye sorar.

İtaat de bizim için bu benzetmedeki balıkların varlığından haberdar dahi olmadıkları su gibidir. Dahası bizler modern köleler ve hizmetkârlar olduğumuzu bile inkâr etmekteyiz. Prangalarımızı artık hissetmiyoruz. İşte bu yüzden de bu hizmetkârlığa ve itaate karşı olan savaşımız bu kadar zor.

İTAAT PROBLEMİ

İtaat, başka birinin iradesine ve isteğine boyun eğmektir. Bu birisi, boyun eğenin üzerine güç uygular. Boyun eğme konuşma ve düşünmenin de öncesinde çocukluğun en erken döneminde başlar. Böylece kişi çocukluğunda başlayan bu itaati sonradan farkında olmadan benimser ve ona katlanır.

*Bilinçsiz olarak
her zaman
itaatkâr
olmuşuzdur.*

İşte bu nedenden dolayı birçok kültür de bizimki gibi gelişir: Sıkı gelenekler refleksel itaat uyandırır, bu da bizi yetkilileri sorgulamamamıza, verilen programa teslim olmaya ve düşünceleri gruplandırmaya ittiği gibi sonunda da kendimizi düşünmekten ve bizi kendi kaderini tayin etmekten aciz bir duruma getirir.

Fukushima'daki atom felaketi üzerine yaptığı araştırmada (11 Mart 2011), Japon Alt Meclis (Temsilciler Meclisi) İnceleme Komisyonu Başkanı ve Japon hükümetinin bilim danışmanı olan Kiyoshi Kurokawa, kazanın gerçekleşmesini Japon denetleme makamının ayarlarının Tepco santral operatörü ile denk düşmesine bağlamıştır: “Otoriteye ve yetkililere karşı yapılan sorgusuz itaat Japon kültüründe kök salmıştır.” (Koelling 2012)

İtaatin bu formu Japon toplumunda ve kültüründe hemen fark edilmesine rağmen, bizim batılılaşmış kül-

türümüzde hangi farklı yapılarda bulunduğunu henüz göremiyoruz.

Stanley Milgram'ın 1963-1975 yılları arasındaki deney ve araştırmaları korkutucu boyutlara varmaktadır: Kültürümüzün içine işlemiş olan *Milgram'ın deneyleri ve global itaat* körleşmiş itaat kabul etmek istediğimizden daha da büyük bir rol oynamaktadır. Milgram çalışmalarını 1776'da İngiltere'ye karşı ilk isyan eden kolonilerden biri olan ve o zamandan beri demokratik sayılan ABD'nin Connecticut eyaletinde sürdürmüştür.

Milgram Üçüncü Reich döneminde bu aşırılıkların kör itaate kadar ulaşabildiğine dair açıklamalarda bulundu. Theodor W. Adorno'nun (The Authoritarian Personality, 1950) ve Erich Fromm'un (Die Furcht vor der Freiheit, 1941) çalışmaları, Milgram'ın deneylerinde ona ilham verdi. Deneylerinde kullandığı orta sınıf Amerikan vatandaşlarının saygı duyulan bir kimse tarafından, istendiği takdirde zalim işler için hazır olması onu epey şaşırttı. Katılımcıların yüzde 65'i bilimsel bir otorite olarak tayin edilen bu otoriter kişinin talimatlarını hiç itiraz etmeden ve sorgulamadan izledi.

Milgram'ın bir araştırma projesinde eğitim amaçlı olarak talimatları uygulamayan ya da hata yapan kişi elektrik şokuyla cezalandırılıp acı çektiler. Bir oyuncu burada "kurbanı" oynamıştı evet, ancak işkence sırasındaki çığlıklar ve baygınlıklar bile deneklerin otoriter kişinin sözünden çıkmasını sağlayamamıştı. Milgram'ın bu deneyi Almanya başta olmak üzere, birçok ülkede tekrarlandı ve sonuç hep aynıydı.

Bizler akılcı düşünce ile körü körüne itaate karşı koyabileceğimize inanıyoruz. Ancak burada bunun ger-

çekten düşünmek ve bir şeyleri ölçüp biçmekle ilgili olmadığını fark edemiyoruz. Bu daha ziyade çocukluğumuzun erken zamanlarında bastırmak zorunda kaldığımız annelerimizin ve babalarımızın ezici gücünün esaretidir. Kültürümüze göre ebeveynlerimiz her şeyi bilen, bizim için en iyisini isteyen kişiler oldukları için onların üzerimizdeki gücünü fark edemiyoruz.

Kendimizi itaatkâr olarak görmüyoruz.

Bu sebepten dolayı itaat de olduğu gibi algılanmaz, daha çok insanların büyük çoğunluğu kendi itaatkârlıklarıyla yüzleştiklerinde kendilerini tehdit altında hisseder.

Bu tehdit bize, itaatle yakından ilgili olan erken dönem çocukluk gelişmemizin koşullarını hatırlatır. Dolayısıyla bu koşullar bastırılmalıdır, çünkü aksi halde korku ve teröre neden olurlar.

Tehdit ve terörize edildiğinde, bir kişinin kendisi üzerinde baskı kuran kişiyle özdeşleşmesi epey merak uyandırıcıdır. Dahası tehdit edilen kişi, tehdit eden kişiyle öyle özdeşleşir ki kendini kurtarabileceğini düşünerek benliğini ona teslim eder.

Şair Rainer Maria Rilke bu olayı *Aşk Çayırı* ve *Cornet Christoph Rilke'nin Ölümü* adlı şiirinde tanımlar. Muhtemelen Rilke'nin atası olan Cornet Rilke Haçlı Seferleri'nden birinde Müslümanlar tarafından çevrelenmiştir. Şiirde kahraman, üzerine gelen parlayan kılıçları gülerek, âdeta bir şelale gibi karşılamaktadır. Bizler bu etkileyici sahnenin de gösterdiği gibi bizi tehdit eden terörü görmek hatta algılamak zorunda kalmamak için ona karşı gerçeği karartmaya ve körleşmeye meyilliyiz.

1961 yılında “Nörolog” (Nervenarzt) adlı dergide Heidelbergli psikosomatik Friedtjov Schaeffer’in “Patolojik Bağlılık” adlı çalışması yer almıştır. Yazar bu çalışmasında, büyükannesinden insanlık dışı, sadistçe şiddet gören torunun ona olan korkunç güvenini anlatır. İnsani dürtü, bu büyükannenin torunun nefret dolu bir zaaf olarak görmesine neden oldu.

Vasisi olan büyükannesinin bu acımasızlığını çok çalışmak zorunda olmasına bağlayan kurban, bu yüzden onu hoş görmektedir. Büyükannenin günlük hayatı torunu için beklentilerinin tek ölçütü oldu. Korku ve terör tüm fikirlerini işgal ettiği için, daha iyi bir hayat yaşama fırsatı ona göre bir opsiyon olmaktan çıktı. Bu tür bir sadakat, eleştirisiz boyun eğilen bir itaate dönüşür; büyükannenin torununa yaptığı her hareket, genç kadını şu an olduğu kişi haline getirdi. Böylece kurbanın yaşadığı dayanılmaz koşullar sürdürülmeye devam edildi hatta ahlaki olarak savunuldu.

Toplumda bu ahlaki gerekçelere insanların onlara baskı yapan kişilere (zalimlere) katıldığı her alanda rastlamaktayız. Her sadakatin tersi itaattir. Tersine, her itaat ise sadakat anlamına gelir. İnsanlar kendilerinin sadık ama itaatkâr olmadıklarına inanırlar, çünkü kendilerinin özgür iradeleriyle sadakati hissedip deneyimlediklerini düşünürler. Ancak insan, sadakati kendi hür iradesiyle seçtiği ahlaki bir değer olarak gördüğünde güçlü olanla özdeşleşmeye hizmet eden itaatin üstünü örtmüş olur. Hem sadakat hem de itaat, otoriteye dayanır ve ahlaki değere gönüllü bir şekilde hizmet eder.

Böyle bir davranış, kişinin benlik değerinin değersizleşmesine ve zalimin değersiz değerinin de değere –yani

tam tersine- dönüştürüldüğü yıkıcı bir süreçten kaynaklanır.

Söz konusu süreç, eşzamanlı olarak itaati de etkiler ve kontrol eder. Bu çok eski mekanizmanın köklerine en erken çocukluk döneminde rastlanabilir: Önceleri bizi önemseyen ancak isteklerini ve iradelerini bize dayatan yetişkinlere maruz kalıyorduk. Bu deneyim gelişmekte olan her çocuğu etkiler. İradeleri bu şekilde kırılmış olan çocuklar otoriteye karşı ölümcül bir itaat geliştirir.

Gelişimimiz onlar itaat talep ettikçe sekteye uğrar. İtaat birinin diğeri üzerindeki yaptırımından kaynaklandığı için her zaman o kişinin iradesine bağlıdır. Bir çocuğun bedensel ve/veya zihinsel olarak bu baskıdan korunması ve kaçması üzerinde kurulan korku nedeniyle mümkün olamamaktadır. Çocuk ölüm korkusuna bir yuva aramaktadır. Ebeveynleri bunu ondan geri aldığına yaşayamaz. Çocuk ölüm korkusunu içselleştirir. Ebeveynleri bu korkuyu ondan aldığına da yaşayamaz hale gelir. Kendi algı ve reaksiyon kabiliyeti olmadan hiçbir çocuk hayatta kalamaz. Bu bağlantıyı sürdürülebilmek için de anne ve babasının tüm beklentilerini karşılamalıdır. Bunun sonucunda da, bir çocuğun duygusal olarak algılayabilme ve tepki verebilme kabiliyeti neredeyse tamamen silinmiş olur. Büyüyen bir çocuk veya genç bir yetişkin için, hiç kimsenin yaşayamayacağı korkuyu elde edebilmek sadece kaçamak manevrası ile mümkün olur: O ölüm korkusu öylesine ezici, öylesine felç edicidir ki sadece bastırılması yetmez, bir kenara itilmeli ve diğer her şeyden ayrı tutulmalıdır.

İtaat doğal gelişimimizi nasıl engeller?

Bölünme ise bir kişinin ruhunun bir kısmını kendisine tehlike oluşturan bölümlerden ayırmasıdır.

Ekonomik sıkıntı ve durgunluk dönemlerinde, insanlar varoluş korkularından dolayı kendilerini tehdit altında hissederler. Bilinçten kopan korku, ani olarak yeniden bilincin derinliklerinde yer etmeye başlar. Bu duygular karşısında bir anda gafil avlanan birey, bu korkuyu evcilleştirebilecek çözümlere başvurmalıdır. Bu gibi durumlarda geçmişimiz kendini tekrar eder. Yine geçmişte olduğu gibi, kendimizi üzerimizde baskı kuran kişiye teslim ederiz.

Bu bizi, ebeveynlerin iradesini otorite ve kararlılıklarını üzerlerimizde somutlaştırdığı zamanlara, yani en erken yaşam deneyimlerimize geri götürür. Kişi, Marcel Proust'un da uygun bir şekilde belirttiği gibi, üzerlerinde baskı kurup ona acı çektirenlerin yarattığı acıdan kurtulmayı istemektedir: *“Acı çekenlerin acı çekmesini hafifletme ihtiyacından oluşan yalandan bir sevginin kıskırttığı bir dünyada yaşama cesaretine nasıl sahip olabiliriz?”*

Rilke'nin bu kadar hassas bir şekilde tanımladığı bu deneyim tam olarak şöyledir: Otorite tarafından

Otorite yasakladığı için yüzleşemediğimiz korku

yasaklanmış olduğu için yüzleşemediğimiz korku, suçlu ile ittifak kurarak kurbanın kendisine itaat etmesine ve şiddetini aşka dönüştürmesine yol açar.

İşte bu sayede sağcı aşırılık yanlısı ve totaliter liderler, toplumsal karışıklık dönemlerinde iktidara gelirler.

Etienne de la Boétie, 16. yüzyılda bunu Gönüllü Hizmet Vakfı'nda ve sayısız siyasi etkinlikte kanıtlamıştı: Marine le Pen ve Front National'ın 25 Mayıs 2014'teki Avrupa seçimlerine katılıp –ekonomik açıdan umutsuz bölgelerdeki işçilerin %48'inin oylarıyla– %25 ile Fransa'nın en güçlü partisi seçilmesi örneğinde olduğu gibi.

İtaat, kültürümüzün yadsınamaz bir öğesidir. Onun kaçınılmaz bir sonucu olarak kültürümüzün tercih ettiği bir patolojiyi yansıtan politik gelişmelere ulaşılır. Demokrasiyi güçlendirmek isteyen herkes işte bu nedenle bu patolojinin, eleştirel olmayan kör itaatin kökenlerini hedef almalıdır. Entelektüel, akılcı bir eğitim bu konuda bize sadece yardımcı olabilir, çünkü aslında yukarıda açıklanan itaatin teşvik edilmesi kültürümüzün yapılarını değiştirmekle ilgilidir.

Otantik yaşamın kaybı

Nobel Edebiyat ödüllü John M. Coetzee, *Barbarları Beklerken* romanında okuyucuya şunu soruyor: “Sudaki balıklar, havadaki kuşlar gibi, çocuklar gibi yaşamak günümüzde neden bizim için imkânsız hale geldi?” Yazar bununla, bizimki gibi bir kültürde otantik deneyimin mümkün olmadığını ima eder, çünkü zihni yüceltip duygusal yaşamımızı doğuştan itibaren yok ederek onu bir sorun haline getirir.

Coetzee’ye göre, tarih boyunca yaşamak için kendimizi zorluyoruz; ancak hikâyemiz, varoluş yarışında yok olmamak için düşüncelerin hükmettiği itaatin ince doğası tarafından yönetiliyor.

Bu nedenle, hedefleri değersiz kılmamak ve her şeyden önce başarısızlığa uğramamak için sürekli hayatta kalma mücadelesi veriyoruz. Otantik deneyimler akıl dışıdır, çünkü yok olma ya da unutulma korkusu, insanlara, orijinal yaşam güçleriyle doğrudan temasa geçme ve bu ilişkiyi sürdürme fırsatı verir. Empatik algıların ve insan merhametinin sevgisi olan yaşamlar kaybetmeye mahkûmdur.

Psikanalist Silverberg (1947) bunu bir şizoid manevra olarak adlandırdı. Kendilerini çaresiz hisseden-

ler, kendi çaresizliklerini beraberinde getiren yaşadıkları dünyayı inkâr etme eğilimindedirler. Aynı zamanda ondan etkilenenler de, Rilke'nin baladında olduğu gibi, bu reddedici dünyayı idealleştirerek birleştirmeye çalışırlar. Bu birleşme sadece hayal dünyasında olsa da var oluş garantisi olarak görev yapar. Bu, Hitler, Stalin, Mao ya da George W. Bush gibi politik liderlerin yıkıcı fantezileriyle idealleşme ve özdeşleşme ilkesidir.

GELİŞİM VE İTAAT

Yukarıda da belirttiğimiz üzere bir çocuğun yaşamının ilk aylarından itibaren korku ve ona bağlı olan acıyı kendinden uzakta tutabilmesi için olağan dışı bir şey gerçekleşir. Çocuk, üzerinde baskı kuran kişiyi, yani saldırganını idealize etmeye ve onu kendi benliğinin bir parçası yapmaya başlar.

Yetişkinler de bu süreci esaret veya işkence altında tekrar yaşayabilirler. Jacobo Timmerman (1982), Arjantinli diktatör tarafından işkence gören kadınları ve onların işkencecilerine nasıl âşık olduklarını anlatır. Nijerya'da diktatör General Yakubu Gowan döneminde yaşanan benzer bir durumu Wole Soyinka 1972'de, Spence ise 1996'da incelemiştir. Çin'de yer alan Gulag'daki siyasi tutuklular aç kalmalarının ve bundan dolayı ölüyor olmalarının nedenini işkencecilerine değil de kendi suçlarına bağlamışlardır.

*Yetişkinlerde
suçluluk duygusuyla
çocuksu
itaatin ortaya
çıkartılması*

Sándor Ferenczi 1932'de saldırganla olan özdeşleşme sürecini tanımladı ve aynı zamanda bu sürecin ebeveynlerimizin kendi öz değerlik amaçları için çocukların bağımlılıklarını istismar etmelerine izin veren sosyal çevremize nasıl derinden işlediğini gösterdi. Ebeveynlerinin otoritesine maruz kalan çocukların paralize olmalarını şöyle açıkladı:

“Kişilikleri daha sağlam olarak oturmadığından çocuklar kendilerini sadece düşüncede koruyabilmek için bile fiziksel ve ahlaki olarak yetersiz hissederler. Yetişkinlerin ezici gücü ve otoriteleri onların sesini keser ve onları duyulardan yoksun bırakır. Aynı korku zirveye ulaştığında onları saldırganın iradesine boyun eğmeye, kendini tamamen unutarak sadece onun isteklerini tahmin edip itaat etmeye zorlar.” (Ferenczi 1932)

Sorumluluk bilincine sahip olmak yerine görevi yerine getirme

Böylece çocuk kendi duyularına ve ifadelerine karşı güvensizlik geliştirmeye başlar. Eş zamanlı olarak itaat gösteren her kültürde, Ferenczi’ye göre yetişkinle olan korkutucu özdeşleşme, bir çocuğun ruhunda suçluluk duygusuna neden olur. Çocuk yetişkinlerin suçluluk duygularını bünyesine alarak onları içselleştirir, böylece onların kendilerine yasakladıklarını üstlenir. Ayrıca çocuk, ebeveynleri ile ilişkisini kendi başına geliştirebileceği sözde bir umuda kapıldığı için bu suçluluk duygusu onun ebeveynleriyle olan bağını da güçlendirir. Öte yandan değersizlik hissini tetikleyen suçluluk duygusu, sonra onlar için bir kurtuluş haline gelir ve çaresiz olma durumundan kurtulmanın çözümü olarak görünür. Ancak bu sadece bir paradokstur: Bir yandan suçluluğumuzu reddederken, diğer yandan da bilinçaltımızın derinliklerinde, reddedici ve cezalandırıcı ebeveynlerimizle bağlantı kuruyoruz. Bu da birlikteliğimizi bir arada tutan şeydir.

1928 yılında yazdığı *Maurizius Vakası* (Der Fall Maurizius) adlı romanında Jakob Wassermann: “Demek istediğim, iyilik ve kötülük insanların birbirleriyle olan ilişkilerinin değil, tam tersine insanın kendisiyle

olan ilişkisinin bir sonucu olarak ortaya çıkar.” Böyle bir suçluluk varsayımı hem bizim hem de hemcinslerimiz için sorumluluk getirir. Bu sorumluluk ise kendini değerli olarak hissetme yeteneğinin ön şartı olacaktır. Ancak bunun sonucu birey için katlanılamaz olduğundan dolayı kişiler hatalarını başkalarının üzerine yık-maya başlar.

Bir önceki bölümde yer alan Friedtjov Schaeffer'in incelediği büyükanne ve torun vakasındaki gibi durumlarda sorumluluk bilincinde olmak görev gusuyla birleşir. Ancak buradaki görev tanımı ittate ilişkilidir. Kişi görevine bağlı bir şekilde davranırken, ebeveynlerin ve diğer otorite figürlerinin kendileriyle paylaştıkları imaja sadık kalır. Kendilerinden beklenenleri karşılayanlar onay ile ödüllendirilir. Böylece rollerin tamamlanması yaşamın asıl hedefi haline gelir. Rollerini varoluşlarının nedeni olarak gören kişiler için suç, uygun şekilde davranmadığı için değersiz olmak demektir. Doğru ve uygun davranış, sorumluluk duygusunu yaratır, ancak gerçek bir sorumluluk bilincinde olma varsayımından çok uzaktır. Bundan kişinin kabul görülmeyi umduğu, içgüdülerini özgürce ve itaatsiz bir biçimde gücün karşısına koyduğu bir kişilik yapısı oluşur. Aynı kişi, arkasında gizlenmiş korku yatan ve bundan kaynaklanan acı çekmenin gerçek nedenini ortaya çıkarabilecek her şeyden nefret eder.

İşte bu sebepten dolayı bu gelişim geçmişine sahip olan her birey, gerçeği örten ve gerçek sevgiye yönlendiren her şeyden sadece nefret etmemeli aynı zamanda onu yok etmelidir de. İtaat bu sebepten dolayı sadece koşulsuz ve gelişigüzel olmaktan çıkıp insanın kendisine yabancılaşmasına neden olan, birbirine sıkı sıkıya bağlı yoğun bir hisler dinamiği olmuştur. (Gruen 2003)

İTAATİN NEDENLERİ

İtaatin nedenleri doğrudan yabancılaşmaya bağlanır. Çünkü bizi bize yabancılaştıran güç, bizi itaate zorlayanla aynıdır. Bireylerin deneyimlediği şiddetin bu düzeyi, onun otoriteye olan bağlılığının derecesini belirler.

Çocukların kendi algılarından uzaklaşması

Daha önce de belirttiğimiz gibi kişinin kendi duygusal durumuna yabancılaşmaya başlaması erken çocukluk dönemlerinde başlar. Bu, Hitler'in 1934'te Nasyonel Sosyalist Kadınlar'a yapmış olduğu konuşmasındaki şu cümleden daha net ve daha anlaşılabilir açıklanamaz: *"Her çocuk bir savaştır."* (Chamberlain'den alındı, 1997) Bu sözle günümüz Batı kültüründe hâlâ su götürmez bir şekilde kabul gören "Bebek ve ebeveynleri arasında doğal bir düşmanlık vardır," çıkarımını korkutucu bir şekilde ifade etmiş oldu.

Buna göre sözde sosyalleşme mücadelesinde ebeveynlerinin iradesine boyun eğen bebekler dünyaya getirilmeli ve çocuğun kendi ihtiyaçlarını ve zevklerini takip etmesi engellenmelidir. Aralarındaki çatışma kaçınılmazdır ve bu çatışma sadece ebeveynlerin "çocuğun iyiliği" için sebat etmesi ile çözülebilir.

Adolf Hitler: Alman Anne ve İlk Çocukları (Adolf Hitler, die deutsche Mutter und ihr erstes Kind) adlı kitabında Sigrid Chamberlain, Üçüncü Reich'in resmî eği-

tim yöntemlerinin patolojik etkilerini eleştirel bir şekilde ortaya koymaktadır. Chamberlain o dönemde Nazi

Üçüncü Reich'e göre: Çocuklar karşı koyarlar, zorbalık yaparlar ve doyumsuzdurlar; dürtüleriyle hareket edip zevk ilkesini takip ederler.

diktatörlüğünün iktidar iddiasını devam ettirme girişimlerine önemli katkılar sağlayan biri olmuştur. İdeolojilerini, örtülü bir biçimde de olsa, sözde tüm büyük medeniyetlerin olağan ve sıradan bir parçası olarak tanımlar. Onun için çocuklar ve ebeveynleri arasındaki doğal ilişki, çocuğun “olgunlaşmamış” isteklerinin hüküm sürmesini engellemek için verilen bir güç mücadelesidir. Ancak bunun “sözde medenileşme” ile ilgili değil de çocuğun ira-

desinin kırılması, ona boyun eğdirilmesi yani üzerindeki tahakkümün genişletilmesiyle ilgili olduğu gerçeğini maskeler: Böylesi bir sosyalleşme çocuğun güce sahip olana gösterdiği itaatin ruhuna derinden kök salmasını sağlamalıdır. Fakat bu ancak daha tohum halindeyken ihtiyaçları, istekleri ve hisleri susturulan çocuklarda mümkün olabilmektedir.

Sigmund Freud bile bu ideolojiye bağlı kalmıştır. Çocukluğun düşünce yapımızın merkezini oluşturan ana unsur olduğunu savunan tüm devrimci fikirlerine rağmen, ebeveyn ve çocuk arasındaki bu mücadeleyi “kaçınılmaz” olarak görmüştür. Her çocuğun evrensel dürtülerle yönetildiğine ve arzularını acımasızca tatmin etmekten başka amacı olmadığına ikna olmuştur. Bu nedenle de kültürün ana görevinin başka zararlara yol açmadan bu içgüdüleri frenlemek olduğunu söylemiştir. Tabi ki Hitler ile Freud'un düşünce yapılarını ve olaylara bakış açılarını aynı potaya koymak doğru olmaz. Ancak ikisinde de ortak olarak görülmektedir ki,

kendi arzuları doğrultusunda hareket etmesi serbest bırakılan bir çocuk toplum için tehlike oluşturmaktadır.

Nazi diktatörlüğünün egemenlik iddiasını sürdürmeye çalışmasının etkileri günümüzde hâlâ görülmekle birlikte tarihsel olarak reddedilmektedir. Bir Nazi doktoru olan Johanna Haarer, 1937’de yayımladığı *Alman Anne ve İlk Çocuğu* (die deutsche Mutter und ihr erstes Kind) adlı kitabında çocuğun kendisine yabancı olarak büyütülmesi gerektiğini anlatır. Kitabı özetlemek gerekirse: Bebekler ve çocuklar aşırıya kaçma eğilimi gösterirler. Yetişkinler için can sıkıcı bir biçimde doyumsuzdurlar, her zaman şımartılmak, fark edilmek ve taşınmak isterler.

“Bebekler zaman geçirmek veya bir şeyleri zorla dayatmak için şiddetli bir şekilde uzun süreli olarak ağlarlar. Bebekler ve çocuklar büyüklerin arzularını kabullenip onlar gibi davranmayı istemezler, bunu da direnerek ve zorbalık yaparak gösterirler. Doğaları gereği ahlaksız, kirli ve pistirler.”

Ebeveynlerin çocuklarına en çok atıfta bulundukları özellikleri şunlardır: Ahlaksızlık, kirlilik, açgözlülük, kararsızlık ve yıkıcı olma durumu. Freud’un da söylediği gibi çocuklar dürtülerinde doyumsuzdurlar ve her zaman zevk ilkesini takip etmeye isteklidirler. Aynı özelliklerin Yahudi, Çingene, Çin, Katolik, Hırvat, Sırp, Çeçen, Komünist vs. gibi nefret edilen gruplara da atfedildiğini aklımızın bir köşesinde tutmalıyız.

Bireylerin kişilik yapılarını yok eden bu eğitim yöntemlerinin itaat boyunduruğu altında nasıl yıkıldığını benim muayenahanemdeki şu örnek çok net bir şe-

kilde açıklamaktadır: Bir gün 50 yaşında bir jeolog, SS'de gönüllü olarak savaşmış olan babası hakkında konuşmaya başladı. Baba küçük oğluna karşı her zaman aşırı derecede otoriter davranmış ve onu, kendi öngördüğü her hareketinin dışındaki davranışından dolayı bedensel olarak cezalandırmış.

*Aşırı otoriter
bir baba itaate
zorlar.*

Aynı şekilde annesi de küçümseyici ve kaba davranmış ve hiçbir zaman oğlunu babasının baskısına karşı korumamış ve tepkisiz kalmış. Sadece bir kere, çocuk 7 yaşındayken, babanın öfkesine yenik düşüp çocuğu döve döve öldüreceğini düşündüğünde olaya müdahil olmuş. İtaat etmeye ve emirlere her zaman hazır olan oğul, şimdi bile bir yetişkin olarak babasından şüphe duyduğunda kendisini suçlu hissediyor.

Tüm bu olanlara rağmen, yaşadığı dünya ile ilgili bir şeylerin yanlış olduğu hissine kapılmış olduğu için terapiye bana geldi. Erken yaşta çocuk sahibi olmamaya karar vermiş. Bir çocuğun çığlık attığını veya bağırdığını duyduğunda, çocuğun bunu ona bir şeyi dayatmak için yaptığını düşünüp sinirleniyordu. Bu durum içini o kadar öfkeyle dolduruyordu ki sonunda çocuğu duvara çarpmaktan korkuyordu. (Gruen 2000)

Bu hasta, kendisine yapılanları başkalarına yaşatmak istemedi.

Bilinçsiz olarak, kendi yaşadığı bu olay üzerinden babasını tanımlıyor: Kendisinin çocukların çığlıklarına verdiği tepki, babasının ona o daha bir bebekken verdiği tepkiyi yansıtmaktadır. Babasının öfkesini kendi öfkesinde canlandırıp onu kendine ait kıldı. Bunun sonucunda da babalık nefretini kendi nefreti olarak tamamen içselleştirdi.

Bu bizi, Gustav Bychowski'nin 1958 yılında "Introject"¹ olarak adlandırdığı, çocuğun erken gelişim döneminde, yani konuşma dönemi öncesinde, psişik bir yapıya neden olan bir tanıma götürüyor. Çocuğun kendi kimliğini geliştirememesi, yaşamının ilk aylarındaki empatik algılarının ve ihtiyaçlarının karşılanamamasından kaynaklanmaktadır. Kişinin kendi varlığının tanınmaması, anne ya da babanın beklentilerini kişinin kendi istekleri olarak kabul görmesi ve benimsemesi nedeniyle olur. Bu kendini tanımama ve farkında olma durumunu bir bebek veya sonrasında bir yetişkin, ölümmüş gibi düşünür.

Amerikalı ünlü psikolog William James 1905'de kişinin kendi doğasının tanınmamasının, ölmeye eşdeğer bir güçsüzlük hissini tetiklediğinden bahseder. Nörolog Walter B. Cannon ise çığır açan *Voodoo Ölümü* (Voodoo-Tod) adlı çalışmasında öfkenin bastırılmasının ölümle sonuçlanabileceğini belirtir. (Cannon 1942)

*Ölüme eşdeğer
bir çaresizlik
hissi*

Bu, bebeklerin ve küçük çocukların ihtiyaçlarının yani kendi varlıklarının tanınmaması durumunda gerçekleşir. Çocuğunun varlığını tanımayan ebeveynlerle aralarında yaşamsal bir bağ kurabilmek için çocuğun öfkesinin bastırılması ve ebeveynlerin beklentilerinin bizzat kendileri tarafından karşılanması gerekmektedir.

Bu, Antropolog Victor W. Turner'ın 1967'de tanımladığı gibi, dış dünya tarafından belirlenen bir kimliğe yol açar. Belirlenen ve içe-atımdan oluşan bu kimlik yapısı tehdit altında hissedildiğinde, ebeveynlerinden aldığı mirası aktarmak ve savunmak için her şeyi yapar.

1 Introjection: Psikolojide ruh bilimi. İçe-atım. (Tıp) Bir şahsın, kendisini bir diğer kimse veya eşya ile bir olarak kabul etmesi şeklinde beliren psikolojik durum.

KAYIP KİMLİK VE YOK OLMA

Böylesi bir gelişim sürecine sahip olan birçok insan, kendilerine ait öz benlikleri olmadığı gibi karşılarında empati geliştirebilen insanları da yok etmeye çalışırlar. Naziler insani duygulara sahip olan kişilerin ellerinden bu özelliklerini almaya karşı bir saplantı geliştirmişlerdi. Toplama kamplarında sadece bedensel imha yoktu. Nihai amaçları insan hassasiyetini ve kişiliğini tahrip etmektir. Onlar kendilerini, kendi gerçek kimliklerine sahip olmayan bu yüzden diğer insanların da ona sahip olmaması gerektiğine inandıran kişilerdi. İntikam için kendi gerçek kimliklerini ortaya çıkarabilecek her şeyi yani başkaları içinde yatan kendi yabancılarını öldürdüler.

İnsaniyete sahip insanların kimlik çalması

Fransız şair Robert Denos toplama kampındayken hissettiklerini şu şekilde dile getirdi: “*Gururla yaşadım ama çoğu zaman avlandım... maskeli köleler arasındaydım... ve özgürdüm... İnsanlar bu hazinelerle size ne yapmışlar?... Endişelenme, çünkü öldüm... Sizi tehdit eden hiçbir şey yok.*” (Ralph Dutli’nin Fransızcasından)

Fransız direnişçi Jean Moulin’i öldüren kadar işkence eden Lyon Kasabı lakaplı Klaus Barbie bunun kökeninin ebeveynleri tarafından tanınmamaları ne-

deniyle yabancılara ve düşmanlara dönüşmelerinde yattığını, onların da çaresiz bunu başkaları üzerine

*Kendini reddet-
me, yabancı her
şeyden nefret
etme*

uyguladığını anlatıyor. 1983’de Neal Ascherson ile yaptığı röportajda: “*Jean Moulin’in çılgınlıklarını duyduğumda bir an onu kendim sandım.*” Bir başka deyişle: Kasap, kurbanına yaşattıklarını kendi reddedilmiş benliğine de yaşatmış oldu.

İnsanların neden başkalarını küçük düşürüp onlara işkence ettiklerini anlamamız için öncelikle kendilerinden nefret etme sebeplerini bulmalıyız.

*Bu yüzden ya-
bancı düşman-
lığı kendinden
nefretle ilgilidir.*

Kişinin başkalarında gördüğü düşman aslında içimizde olan ve susturmamız gereken bir parçamızdır. Bu da insanlığa olan yaklaşımımızı bize hatırlatan kısımları ortadan kaldırmakla başlar.

Ölüm hissine kapılmamak için ebeveynlerimizin beklentilerine koşulsuz itaat ederek, onların varlıklarını kendi varlığımızla bütünleştirmek zorunda kaldık.

Bychowski’nin içe-atım olarak adlandırdığı şey ölümcül itaat uyandıran bir kimlik yapısına yol açan sadakatin sonucunda oluşur. 1973’de

*Hitler’in para-
noyası: “Yahudi
içimizdedir.”*

Rauschning ile olan konuşmasında Hitler: “*Yahudi içimizdedir. Onunla savaşmak görünmez olan şeytanla savaşmaktan daha kolaydır,*” demiştir.

“Yahudi”, Hitler’in kendi içinde bulunan, yok etmesi gereken bir parçasıydı.

Babası savaşta kıdemli bir SS subayı olarak ölen ve annesi Johanna Haarer’in milliyetçi yetiştirme tarzına kendini adanmış bir kadın olan bir hastam, bir gün bana yaşamış olduğu bir trafik kazasından bahsetti.

Lüks bir limuzin tüm şiddetiyle arabasının sürücü tarafına çarpmış. Kazaya sebebiyet veren kişi şans eseri ölümle sonuçlanmayan bu kaza sonucunda hastamın durumuyla ilgili ne bir endişe ne de suçluluk duygusu göstermiş. Terapinin başlangıcında hastam sadece gece korkunç derecede mide krampları yaşadığını anlattı. Bunun dışında konuyu kazaya hiç getirmedi. Ölmekten korkmuştu. Aynı gece rüyasında üzerinden kaldırılır kaldırılmaz beyninin dağıldığı bir yastık görmüş. Sadece benim bu rüyadan bir önceki gün ne olduğunu sormamdan sonra yaşadığı kazayı anlatmaya başladı. Ona kaza anında neler hissettiğini sordum. “Hiçbir şey,” dedi. “İşler zorlaştığında, her zaman hastanede uzun süredir yatmakta olan bir arkadaşşı düşünürüm. Böylece beyin her şeyi karartır ve bir şey hissetmek zorunda kalmam.”

İtaatin farklı bir formu olarak acıyı bastırma

Ben: “Peki acı?”

Hastam: “Eh, sadece acı. Tesadüfen o an kızım aradı ve ona olan biteni anlattım. O da hemen nasıl olduğumu sorunca duygulandım.”

Ben: “Nasıldınız? Acınız nasıldı? Sizi bu denli tehlikeye sokmuş bir adama karşı öfkeniz var mıydı?”

“Sadece bundan dolayı acı çekmeyeceğimi ve yakınmayacağımı biliyordum,” dedi. Bunun üzerine acının ve korkunun gece olaydan bağımsız olarak geri geldiğini söyleyip ona rüyasında gördüğü beyni hangi duygularla ilişkilendirdiğini sordum. “Soğuktu,” dedi. Birkaç dakika sonra “soğuk beynin” kendi hayat hikâyesini temsil ettiğini ve bunu kendiliğinden düşünememiş olmasından dolayı utandığını belirtti.

Ben: “Hayatınız boyunca bu zamana kadar acılarına karşı ‘soğuk’ kalmak zorundaydınız, bu yüzden bunu anlamamız o kadar da kolay değildi. Bana sık sık annenizin siz her korku veya acı emaresi gösterdiğinizde ne kadar sinirlendiğini anlattınız. Bu sebeptendir ki sizden talep edildiği gibi itaat etmeyi öğrendiniz.”

“Evet, acımı göstermediğim her sefer ödüllendiriliyordum. Üvey babam sadece soğuk bir spreyle uyuşturup elimdeki siğilleri çıkardığında daha on yaşındaydım ve tek bir kirpiğim bile kıpırdamamıştı. Buna rağmen o gerçekten kötü olmuştu. Bu olay onu ürpertirken beni güldürdü. (Tersine hislere bir örnek; kişinin kendi duygularının tersine çevrilmesi) Öte yandan arabayla bana çarpan adam tamamen duygusuzdu.” “Peki, ya siz? Kızgın değil miydiniz?” diye sordum.

“Hayır. Birinin sana yaklaşmasına izin verersen zayıfsındır. Annem acı hissettiğim zamanlarda, ‘Kendini o kadar değerli görme,’ derdi. Hitler’in elini sıkmış olmaktan da her zaman gururla bahsederdi.” “Evet” diye yanıtladım, “Anneniz için o, gücün simgesi olan bir rol modeliydi. İşte bu yüzden acıyı hissetmenize izin verilmedi, bu da doğal olarak sizi etkiledi. Kaza esnasında sakın kalabildiniz ancak korkunç sıkıntıyı eylemden bağımsız olarak aynı gece yaşadınız.” “Evet, çocukken sıkıntı ve acılarımızı dışarıya vurduğumuzda çoğu zaman su ve ekmek haricinde akşam yemeği yememize izin verilmezdi. O zamandan beri sıkıntı ve korkularımı saklamak için sık sık yalan söylerim. Annem ise eskiden, ‘Sürekli yalan söyleyen ve kandıran kendini darağacında bulur,’ derdi.”

Tüm yaşadıklarına ve olan bitene rağmen hastam herhangi bir duyguya sahip olmak istemedi. İtaat onu

her seferinde annesinin kurallarına sürükledi: Acıyı hissetmesi yasak. Yaşadığı korku çok büyük, terör ise çok güçlüydü. “Korku ve acı hissetsem bile çılgılık atıp bağırımıyordum,” diyor. “Anneme göre ise bunu benim için en iyisini istedikleri için yaptılar.”

Annenin uyguladığı terör o kadar büyüktü ki, çocuğun kendi acısını hissetmeye izni yoktu.

Hastam kendisini annesinin ideolojisiyle özdeşleştirmişti: Dayanıklılık ağrı hissetmemek demektir. Kendi benliği, arzuları, sevgi, şefkat ve hassasiyet ihtiyaçları başkaları için dışlanmış ve hor görülmüş bir yabancı oldu.

Bu vaka itaatin kökenlerini göstermektedir: Bir çocuk, ebeveyn otoritesinin tehdit edici soğukluğuna direnemez. Ebeveynler çocuğun duygularını zayıf ve değersiz olarak sınıflandırdıkça, kendi duygularından ve kendilerinden utanmayı öğrenirler. Böylece çocuğu kendini suçlu hissetmeye iterler. Bu, çocuğun kendine olan saygısını kaybetmesiyle sonuçlanarak kişiliğinin derinliklerinde iz bırakır. Benlik saygısındaki bu açık, itaat için teşvik ile ebeveynlerin itici gücüne katılmak anlamına gelir. Milgram’ın deneyinde gösterdiği gibi, birçok insan korku ve acı içinde kendilerini tanıyamaz, kendilerini zayıf ve aşağılık olarak görürler.

İtaatin kökeni- Otoriteye olan derin bağlılık hayat ilkesi haline gelir.

İtaatin kökenlerini ayrıca içimizdeki yabancıyı yaratan süreçlerde de bulabiliriz. İtaat ile duygu ve algılarımızı bir kenara bırakırız. Bir kişi kimlik gelişimi sırasında bunu yapmaya zorlanırsa, gelişmesi günümüzde kabul gören psikolojik düşüncelerin varsaydığı ve dikte ettiğinden tamamen farklı kurallar izler: Otoriteye

olan derin bağılılık hayat ilkesi haline gelir. Kişi ondan nefret etmesine rağmen kendini otoriteyle yüzleştirir ve aksi durumlarda elinden hiçbir şey gelmez. Kendi öz benliğinin bastırılması, baskı uygulayıcıya karşı yöneltilmemesi gereken, fakat diğer kurbanlara teslim edilen nefret ve saldırganlığı tetikler.

*Kurban olduğun-
nu inkâr etmek,
kişiyi daha son-
ra fail olmaya
yöneltebilir.*

Kişinin kendi acısı ve ıstırabı, bizi değer-
siz yapan şeyin bir parçasıdır. Bundan yola çıkıldığında kurban olmanın bilinçsizce fail olmaya temel oluşturduğunu görürüz. Aynı zamanda itaat, hepimizi bir de-
receye kadar etkileyen, ancak hastalık olarak tanıma-
dığımız bir sosyal kurum haline gelir.

Bütün bunların arkasında yatan psikolojik terörü fark etmek kolay değildir. Hepimiz terörü yadsımayı öğrendik. Bu yadsıma o kadar etkilidir ki çoğu akılcı bilgiye rağmen birçok insan ebeveynlerini sadece ken-
dilerine yansıtıldığı kadar tanır.

Kurt Meyer'in babası, Waffen-SS Tümeni'nin¹ bü-
yük bir generali olan ünlü "Pantermeyer" idi. Oğul
Meyer 1998'deki *Kafa Koparıldığında Ağ-
lanır* (Geweint wird, wenn der Kopf ab
ist) adlı yazısında aşağılama, cezalandırma
veya ödül yoluyla itaate zorlayan ebeveyn-
ler hakkındaki gerçeği anlamının ne kadar
güç olduğunu çok etkileyici bir şekilde or-
taya koyar: "İçinde hâlâ bugün bile dairesel
duvarla çevrili bir savaş anıtı olan Hagen'deki bir şehir
parkından yürüyüş yapardık. Anıtta iki büyük savaşta

*Kafa Koparıldı-
ğında Ağlanır
- Ebeveynler
hakkındaki acı
gerçekler*

1 Nazi Almanyası'nda, Heinrich Himmler'in SS teşkilatının başı-
na geçtikten sonra kurduğu iki alt birlikten biridir. Diğeri ise
Allgemeine-SS'dir.

da şehit düşmüş kişilerin adları ve şu cümle kazınmıştı: Düşen Oğullar.” (Sayfa 21)

“On iki yaşındaydım ve aklıma bu duvara tırmanma fikri geldi. Senin sağ elindeki sopayla yol boyunca yürüdüğünü benim ise duvarın üzerinde senin yanına yürüyebileceğimi hayal ettim. İşte o zaman aynı boyda olabilirdik. Hangi elini kaldırdığını ve hangi yanağıma vurduğunu şu an tam olarak hatırlayamıyorum. Beni savaş anıtının etrafındaki duvarın üzerinde yürüdüğüm için tokatladın. O kadar utanmıştım ki uzun bir süre birbirimizle konuşmadık.”

Buna rağmen Kurt Meyer başka bir yerde şöyle diyor:

“Ben ve babam biriz!”

“Ebeveynlerimin, arkadaşların ve ailemin sevgisini riske atmak istemiyorum.” (Sayfa 239)

“Yoldaşların ve arkadaşların aracılığıyla insanlarla ilişkilerimde güven ve güvenilirlik yaşadım.” (Sayfa 241: Kurt Meyer burada direkt olarak babasıyla konuşuyor.)

Bu oğul, insanlıktan yana tamamen yoksun olan babasıyla ilgili kendi bakış açısını bulmakta gerçekten zorlandı. Babasının tüm acımasızlıklarını biliyordu ve suçluluğunun büyüklüğünü kabul etti. Buna rağmen çocukluğundan beri baba terörüne maruz kalmış olduğunu kabul etmek hâlâ onun için çok zordu. Kurban olmuşluklarından ve geçmişlerinden tamamen kopmuş insanlar için geri dönüşler kişiliklerine eşit olduğundan genellikle imkânsızdır. İnsanlar kendilerini bağımsız,

özerk ve özgün olarak görmeye meyillidirler. Ancak bu tür bir kimlik yüzünden sadece çok az sayıda kişi bu özellikleri taşıyabilmektedir.

Bir çocuk, ebeveynlerin ürettiği imge ile onların gerçekliği arasındaki çelişkiyle nasıl baş etmelidir? Babasının onu sevdiğini söylerken aslında sadece onu uysallaştırmak istediği gerçeğiyle nasıl yüzleşmesi gerekiyor? Bir çocuğun sevgiye öyle çok ihtiyacı vardır ki, onun için gerçeği bile tersine çevirir. Bir yetişkin olarak oğul, her şeyin babanın sadece “istiyorum”u, “arzu ediyorum”u, “yapmak zorundasınız”ı ve onun “istekleri” ile “tavırları” hakkında olduğunu fark eder. Ama bir çocuğun yaşamak için sadece sıcaklığa ve güvene ihtiyacı varsa bunların arkasında gizlice yatan soğuklukla nasıl baş etmesi beklenebilir?

Kurt Meyer beş yaşındayken, babası annesine ona yüzmeyi öğretmesi için talimatlar içeren bir mektup yazdı:

“Benim talimatlarımı takip edip K.(!)'ye yüzme dersi verdin mi? Oğlan yeterince büyüdü. Vücuduna bir ip bağla ve onu suya bırak. Çıglıklarını umarsama, ciğerlerinin büyümesine yardımcı olur.” (Sayfa 34)

“Senin çocukların temiz bir dayacağı hak ettiklerini bilmelidirler. Topluma faydalı üyeler olmak için yetiştirilmelidirler... Onları cezalandırarak öğret.”

Bu baba hayatta sadece sert olmayı biliyor. Oğlunun eğitimi konusunda kaygı olarak bahsettiği ve iddia ettiği şey, duygusallıktır. Ancak bu sevgi içeren bir duygusallık olmaktan çok uzaktır. Aksine, ardında çocuğun ihtiyaçları için duyduğu soğukluk ve yadsıma gizlidir. Onun için tek önemli şey kendini göstermektir. Çünkü kendine olan sevgisi tek hoşuna giden şeydir. Aslında babanın kendisi burada kendini tanımak isteyen itaatkâr bir çocuktur. Büyük General’in “şeref”, “sadakat” ve “koşulsuz teslimiyet”ten söz ettiği zaman gerçekten kastettiği şey aslında budur.

OTORİTE VE İTAAT

David Levy (Schaffner, 1948) 83 Alman üzerinde babaların Üçüncü Reich'in çöküşünden hemen sonra çocukları üzerindeki otoritelerini incelemek için yapılan bir araştırmada, görüşülen kişilerden %73'ünün şu ifadeyi kullandığını tespit etmiştir: "Babanın her sözü ailede tartışılmaz bir kanun niteliğindedir." Bununla birlikte, kişileri sadakate yönlendiren şey anlık duygusal ve deneyim durumunu tersine çevirir. Birey kendisini zalimle özdeşleştirip onu adaletsizliği için sevmeye başlar.

Babaların her sözü, aileleri için bir kanun gibidir.

Çalışmaya katılan kişilerden biri bu durumu şöyle anlatmıştır:

"Biz küçükken babamıza olağanüstü bir saygı duyardık. Ona olan korkumuz sevgimizden daha büyüktü. Bir keresinde bana odun yığınlarının üzerine çıkıp oradan atlamamı emretti. Bana emredileni yerine getirirken ayağımı burktum. Bunun sonucunda babamdan bir tokat yedim. Evet, babam sert biriydi ama bizi severdi. Sadece sevgisini gösteremezdi. Sanırım bu onun erkeklik tevazusuydu."

Oğlu tarafından bu baba sevgi dolu bir ebeveyn olarak idealize edilse de önceki bölümlerde gördüğümüz

gibi, bunun gerçekle uzaktan yakından ilgisi yoktur. Friedtjov Schaeffer'in hastasında karşımıza çıkan durum gibi patolojik sadakat, gerçek duyguların tersine dönmesine neden olur. Hiçbir ocuk yaralı temel güvenden kaynaklanan bir acıyla yaşayamaz ve kötülük onun eşdeğeri olur. Artık ocuğa acı veren her şey onun tarafından "sevgi dolu" olarak algılanır. Böylece sevginin sapkınlığı başlamış olur.

Bu durum itaatin çocukları kendilerini ve deneyimlerini reddetmeye zorladığı her koşulda görülür.

*Patolojik
bağlılık sadece
Almanlara özgü
değildir.*

Bunun en güzel örneklerinden birini John Bushnell'in 1905 ve 1906 devrim yıllarındaki Rus ordusunu incelediği çalışmasında görmekteyiz. 1985 yılında yazdığı *Baskı Altında İsyen* (Mutiny Amid Repression) adlı kitabında Rus

ordusunun bir zamanlar içinde oldukları duruma bağlı olarak isyan ettiğini ve daha sonra durumun tam tersine çevrilip isyancıları ezmeye hizmet ettiğini anlatıyor. Askerler çok hızlı bir şekilde davranışlarını değiştirip on ay içinde iki kez isyan ve sadakat döngüsünden geçti. 1905 ocağından ekimine kadar isyancıları mağlup ettikten sonra, ekim sonundan aralık başına kadar isyan edip 1905 aralığının sonuna kadar sivillere ateş açtılar. 1906 yılının mayısından haziranına kadar olan süreçte tekrar isyan edip haziranın sonunda üçüncü defa isyancılara karşı cephe aldılar.

Bushnell, askerlerin hızla değişen davranışlarının politik görüşleriyle hiçbir ilgisi olmadığı konusunda ısrar ediyor. Ona göre bu tutumlarında belirleyici olan tek şey kendilerine olan benlik saygısını bir kenara bırakıp kimin için otoriteyi muhafaza ettikleriydi. Eski re-

jimin sona erdiğini düşündüklerinde isyan ettiler. Tam tersine rejimin hâlâ kontrolü elinde tuttuğuna inandıklarında ise sivillere saldırdılar.

Yani isyanı tetikleyen şey sosyal yapının çökmesinden ziyade kişilerin kendilerini sunabileceği bir otorite ya da düzenleyici güç bulmasıdır. Patolojik sadakatın kısır döngüsü şu şekilde gerçekleşir: Bireysel kimlik artık mevcut değildir, bu nedenle kişi kendisini ilgili otoriteye teslim eder. Bu hastalıklı sadakat, birey kendisini otorite veya onun yardımcısı ile özdeşleştirilebilirse korunabilir.

Patolojik sadakat - Kişinin kendi kimliğinin yok olması

Şimdiye kadar bu tür kişiler, şiddete başvurma eğilimlerini, daha önce iyi olarak değerlendirilenlere karşı yönlendirmişlerdir. Bu tür insanların içinde yer alan sürekli şiddete başvurma eğilimi –ki bunun kaynağı kişinin kendinden nefret etmesi, dolayısıyla düşmanlığı başkasına aktarmasıdır– daha önce iyi olduğunu düşündüğü şeylere odaklanır.

Fethetmek ve galiplerin yanında olma ya da üstün bir ırka mensup olma duygusu, arkasına gizlendiğimiz aşağılık kompleksimizden kurtulmak için harika bir yoldur. Bu nedenle her radikal sağcı hareketin arkasında şu ilke durmaktadır: İdeolojimiz olmasa da aşağılık duyguları belirleyicidir. Birey baskıcı rejime karşı bir çözüm aradığı için boyun eğmektedir. Kişinin yabancılara, Yahudi, Türk, Vietnamlı, Polonyalı, Çinli, özür-lü ya da “değersiz” olarak nitelendirilen hayatlar arasında fark gözetmeksizin duyduğu nefret, aslında kendisine beslediği kinden ibarettir.

Başkalarına duyulan nefret, aslında kişinin itaat sebebiyle bıraktığı, kendine duyduğu nefretin bir yansımasıdır.

Özellikle, tarihçi Christopher R. Browning bu patolojik durumu ve nefreti, Nazi işgali sırasında Polonya’da Nihai Çözümün uygulanmasında yer alan Hamburg Rezerv Polis Taburu 101’in (Hamburger Reserve-Polizeibataillons 101) davranışlarını analiz ettiği çalışmasında anlatıyor. Browning taburdaki erkekleri, çoğu Hamburg işçi sınıfından gelen orta yaşlı, normal ve kusursuz aile babaları olarak tanımlıyor. Onlar göreve gönüllü olarak yazılmamakla beraber Yahudileri öldürme emrini kabul etmediler.

Misyonun başlangıcından kısa bir süre sonra, ortaya üç grup çıktı: İkinci ve daha büyük olan grup gettoların ve silahlı saldırıların tahliyesini gerçekleştirirken bazıları kurbanları sağ bıraktı. Taburun yüzde ikisinden daha azını oluşturan üçüncü grup emre itaatsizlik edip insanları öldürmeyi reddetti.

İlk öldürme eyleminin başlamasından önce komutan, 500 kişilik birliği plan hakkında bilgilendirdi. Son-

ra onlara sıra dışı bir teklif yaptı: “Görevi kendileri için uygun bulmayanlar bir adım öne çıksın.” Bir kişi cesaret edip öne çıktıktan sonra on iki kişi daha onu takip etti: “Çoğu kişi gruptan ayrılmayı rahatsız edici buldukları için isteklerini dile getiremediler. *Ateş etmek bile onlar için daha kolaydı.*” (Browning 1996)

“Normal insanlar” sadece yabancı bir iradenin altında uygulayıcı (infazcı) oldukları durumlarda bir dış denetimden komut alır.

Browning bu olayda erkekler için “yoldaşça” bağlanmanın belirleyici ve önemli bir rol oynadığına işaret ediyor. Taburdakiler arkadaşları tarafından “zayıf” olarak damgalanmaktan çekinmişlerdir.

Browning'e göre, "normal insanlar" sadece yabancı bir iradenin altında uygulayıcı (infazcı) oldukları durumlarda bir dış denetimden komut alır. Kendilerini eylemlerinin içeriğinden sorumlu tutmazlar. Onlar için tek önemli olan eylemin mümkün olan en iyi şekilde yerine getirilmesidir.

Bir olaya dahil olma duygusu (katılım) itaati teşvik edip onu perdeler: İyi bir performans (verim) bu tür insanlarda kendi özgür iradeleriyle hareket ettikleri illüzyonunu yaratır. Kişi, hislerinin doğruluğunu sorgulayan insanların neler düşündüğünü hep merak eder. Cevap iç karartıcıdır: Bazen bunun farkında olsalar da hiçbir şey hissetmezler. Son Alman İmparatoru Wilhelm II, Prens Eulenburg'a, kendisine uygulanan eğitim yöntemlerini, özellikle de annesinin sevgisizliğini ve öğretmeninin başarısız deneylerini tatsız bir şekilde hatırladığını anlatıyor: *"Benden kendi idealindeki prensi yaratmak istiyordu... Bense başkalarının acı çekmek zorunda kalacakları bir durumu istemiyordum... Başkalarının sahip olup benim olamadığım bir şeyin eksikliğini hissediyordum."* (Christian Graf von Krockow, *Fahrten durch die Mark Brandenburg*, 1991)

Bu tür insanlar ne hissederler? "İçimdeki bütün şüirler ölü." (Wilhelm II.)

İtaat prangaları kişiye bir ömür boyu bağlanır. Heinrich von Trott zu Solz,¹ Kurt Meyer'in kitabına yazdığı sonsözde şöyle der:

"Görünüşe göre Kurt Meyer babasının ege-menlik alanındaki zayıflıklarına çarpmış. Baba Kurt Meyer'in, Waffen-SS'in tank generali, bu

1 (1918-2009): Alman subay ve orman bilimci.

eleştirel mesleğin önemli bir siyasi karakteri olması hem yaşadığı dönemde hem de savaş sonrası zamanda bir sonraki kuşağın yaşadığı genel varoluşsal problem olarak tecrübe edilip yorumlandığından çocuk için bugün bile baba figürünün asıl kişiliğinden ayrıştırılabilmesi zordur. (Sayfa 260)

İtaat, kişinin ebeveynlerinin gerçekte nasıl insanlar olduklarını algılamanın imkânsız olduğu sürece derinden bağlıdır.

Bu problem kendini sadece anne ve babaya karşı olan davranışlarda göstermiyor. Günümüzde kendimizi akılcı olarak yetiştirmeye çalışıyoruz. Ancak gerçek şu ki inkâr etme, kültürümüzün “normal” bir parçası haline geldi ve gerçekleri görmek bizim için epey zorlaştı. Gerçek olanı görme korkusu içinde sıkışıp kaldık. Ancak bunun farkına varabilmemiz için bugün kabul görenden tamamen farklı bir psikopatolojiye ihtiyacımız var. İnkâr eden ve böylece topluma başarıyla uyum sağlayan kişileri bizler normal olarak sınıflandırıyoruz.

Otonomi gelişimi üzerine olan iki araştırma projesi de bize insan olmanın zayıf taraflarının ve kendine

yabancılaşmanın erken dönemde geliştiğini göstermektedir.

*Özerklik,
insanlık, yabancılaşma*

Helen Bluvol ve Ann Roskam, ikisi de 1972 yılında olmak üzere, bir Amerikan lisesinde incelemeler yaptı. Çalışmalarında öğrencileri

iki gruba ayırdılar: İlk grupta ailelerinin hırslarına itaat eden, çok başarılı çocuklardan oluşan öğrenciler, ikincisindeyse performansları orta düzeyde seyreden ve ebeveynlerinin beklentilerini karşılamak için bir baskı

altında olmayanlar yer alıyordu. İlk grup sürekli onay beklerken ortak davranış normlarından saptıklarını hissettiklerinde ise korkuya kapılıyorlardı. Bu öğrenciler ebeveynlerini bağımsız insanlar olarak algılamıyorlarken onları ve öğretmenleri gibi otorite figürlerini idealize etme eğilimindediler. Öte yandan, daha az başarılı olan öğrenciler, aileleri iyi ve kötü yanları olan gerçek kişilikler olarak tanımladılar. İdealleştirme kavramı ise onlara yabancıydı.

Anne ve babalarını idealize eden başarılı öğrenciler kendilerini özerk hissedebilmek için sınıf arkadaşlarına karşı şiddete başvurmaya başladılar. İşte burada itaatin etkilerini görmekteyiz. Kendini başarıya ve genel olarak toplum tarafından kabul görmüş “uyumlu davranmaya” odaklayan öğrenciler, dolayısıyla ebeveyn-otorite beklentiler sistemine hapsolürken başkalarını küçük düşürüp aşağıladıklarında kendilerini haklı buluyorlardı. Birçoğu başkalarını –bilinçsiz bir şekilde kendilerini– cezalandırdıklarında özgürlük ve otonomi (özerklik) hissine kapılıyorlardı.

Konu böylece iki sorunlu anomaliye geliyor. İlk olarak itaatkâr ve başarı odaklı olma durumunda hırs, yabancılaşıma bağlıdır. Bir “kendiyle mücadele” olarak hırs, kendi imkânlarının genişletilip aşılmasına yol açabilir. Bununla birlikte bu heves itaatkâr davranışı doğrulamayı hedefliyorsa, yabancılaşıma yol açar. İkinci olarak ise, “otonomi” bu gelişmede bir sapmaya dönüşür ve duygusal durumu tamamen bozar. Bir başkasına hükmetmek ve o kişiyi küçümsemek onu mağdur olma hissinden kurtardığı için özgür hissettir.

Cizvit Peder Lejeune, 1632/33 kışında, Kanada’daki Quebec yakınlarında Hristiyanlığın öğretilerini ve

emirlerini Montagnais-Maskapis Kızılderililerine duyurmak için birkaç ay geçirdi. Onun notları itaatkâr bir dinin kurallarını etkileyici ve örnek

*Hangi olaylar
itaati harekete
geçirir?*

bir biçimde göstermektedir. (Leacock, 1981) Hıristiyanlığı kabul eden Kızılderililer derhal onları cezalandırabilmek için hemen kurban aramaya başladılar.

Lejeune, dua etmeyi yaşamın kendisinden daha üstün tutan ve günün birinde pes etmektense ölmeyi tercih eden bir yerliyi anlatır. Çocukların, “İtaat etmeyi cezalandıracağız!” diye bağışladıklarını yazıyor. Artık Hıristiyan olan yerliler: “Bize Tanrı’nın itaatkârları sevdiği söylendi; Fransızların nasıl davrandıklarını gözlemliyoruz. Onların bu erdem için o kadar saygıları vardır ki, başarısız olan herkesi cezalandırırlar.”

Soyut ilkelere zorla boyun eğme, sözde “kendini keşfetme”ye dönüşür, çünkü ancak bu şekilde kişi kendini iyi ve sadık olarak deneyip otorite tarafından kabul görür. Artık yaşayamayacağı ve varlığına dayanamayacağı kendi canlılığı bir kurban olur. Bu durum ruhun bir kısmının bir yabancı tarafından, otorite tarafından değiştirilmesi gibidir. Bununla birlikte öz-benlik, kişinin kendi imgesi dışında ona bir yabancı olarak varlığını sürdürür.

Bu gerçekleştiğinde, kişi acısına ve korkusuna olan erişimini kaybeder. Baskıcı kişi katlanmadığı için acı ve korku bastırılmalıdır, çünkü bu iki şey onun gizli planlarını bozar. İşte bu nedenledir ki birçok çatışma bölgesinde çocuk askerler sıklıkla tercih edilir, çünkü onlar acıyı ve korkuyu sürdürebilirler. (Gulde ve Landgraf, 1991; Kaltenegger, 1982).

Şimdi 50 yaşında olan Avusturyalı bir hasta, 12 yaşındayken babası ile yaşadıklarını anlatıyor. Babası

Tyrol'de bir öğretmendi ve sınıfını güvenlik halatı olmadan bir buzulun üzerinden geçirdi.

“Herkes buzulun üzerinde adım atabilmek için bile buz kazması kullanmak zorundaydı... Çocuklar korkarlarken, bu aslında babam için hiç de tehlikeli değildi.”

Korku, kendini bilinçten ayırabilir.

Biraz moladan sonra “Babanız korkuyu reddetti, ancak öğrencilerine olan yaklaşımı sorumsuzcaydı,” dedim.

Hastam: “Öyle mi düşünüyorsunuz? Ben hiç bu açıdan bakmamıştım. Şu an aklıma dört yaşında yaşadığım bir şey geldi. Babam lise sınıfıyla göle bir gezi yaptı. Ben de bisikletindeki çocuk koltuğundaydım. Göl, oturduğumuz yerden sekiz kilometre uzaklıktaydı. Suda, kıyıdan yaklaşık 50 metre uzakta halatla tutturulmuş bir sal vardı. Öğrenciler daha sonra bu salı kıyıya çektiler. Ben bindikten sonra da beni gölün ortasına ittirip salı ileri geri sallamaya başladılar. İslanınca kayıp suya düştüm.

Ben: “Boğulabilirdiniz!”

“Evet öyle olabilirdi. Sonrasında da yüzmeyi öğrenmekle ilgili hep sorun yaşadım.”

“Bana kalırsa korkularınızın altında bu zorluk yaşıyor.”

“Evet, öğrenciler sadece şaka yapmak istemişlerdi. Peki babam bu sırada neredeydi? Bunu görmedi mi? Çoğu kez başkalarının öldüğü tehlikeli durumlarda bulundum.” (Gruen, 2000)

Bu adam iş ortaklarının ona yaşattığı zorlukları ve sıkıntıları çok geç fark ettiği için terapiye geldi. Başkalarından kaynaklanan tehlikeleri görmezden gelip

İtaat gücünün temelidir.

onun arkasından oynanan oyunları fark edemedi. Finansal olarak zarar görmeye başladığında bugüne kadar vermiş olduğu kararlarda bir şeylerin yanlış olabileceğini düşünmeye başladı.

İtaat, zalimlerin eylemlerini gizler. İtaat konusunda eğitildiğimiz zaman asıl kurban kendimiz oluyoruz. Koşulsuz itaat ile işte bir olayın arkasında yatan asıl gerçeği görebilmemiz imkânsız hale geliyor.

İtaat sadece itaatkârları boyun eğdirmeye değil, zalimlerin yaptıklarını örtbas etmeye de hizmet eder. Başka bir deyişle itaat, iktidarın temelini oluşturur. Bastırılmış öfkenin bundan esas sorumlu olanlara yöneltilmesini engeller. Fakat öfke oradadır, onu güçlü olanla anlaşabilmek için benliğini bir yabancı olarak kabullenmek zorunda bırakır.

İTAATTEN KURTULMANIN YOLLARI

Burada açıklamaya çalıştığım tüm bilinen uygarlıkların temelini oluşturur. Bu tanım, insanların toplumdaki güç ve şiddete dayalı davranışlarını yöneten psikolojik mekanizmalara karşı durmaktadır. Hastalarla yapmış olduğum onca yıllık çalışma ve tarihsel gelişmelerden elde ettiğim çıkarımlar, şunu anlamamda bana yardımcı oldu:¹ “Yüksek kültürümüzün temeli, dünyayı kontrol etme, sahip olma ve ona hâkim olma arzusudur.”

Yüksek kültürümüzün psikolojik mekanizmaları ve temelleri - Sahip olma, tahakküm, inkâr, gizlenme

Bu gizlenme şu sloganı temel alır: Sizin iyiliğiniz için size sahip çıkarız. Yaşamın güç ve itaat yapılarından kaçmak isteseler de, çaresiz insanların nasıl olabileceğine dair korkutucu bir örnek, *Kendime İhanet*'te (Gruen 1984) daha önce incelediğim 7 Şubat 1968 tarihli şu mesajdır:

“Linda... bugün köpeği Beauty'i cezalandırmak zorunda kalmamak için kendini öldürdü. Dedektif, kederli babanın: ‘Onu öldürdüm. Onu öldürdüm. Sanki kendimi öldürmüşüm gibi,’ dediğini aktardı. ‘Ona silahı verdim. Bunu yapaca-

1 Bkz. Bibliyografyada Gruen.

ğını hiç tahmin etmemiştim...’ Linda cuma akşamı Tempe’deki bir dans etkinliğinden sonra eve dönmedi. Cumartesi günü, önceki geceyi hava kuvvetlerinden bir yüzbaşı ile geçirdiğini itiraf etti. Ders olması adına ebeveynleri ona bir ceza verdi: Ondan iki senedir sahibi olduğu köpeği öldürmesini istediler. Pazar günü Linda’yı ve köpeği evlerinin yakınındaki bir çöle götürdüler. Annesi köpeği tutarken kız mezar kazmak zorunda bırakıldı. Daha sonra babası silahı kızına verip ona köpeği vurmasını emretti. Bunun yerine, kız tabancayı sağ şakağına dayayıp kendini vurdu.”

Bu aile dramının ateşini körükleyen, ebeveyn tarafından dikte edilen ve dayatılan itaattir: “Senin iyiliğin için seni cezalandırıyorum.” Kişinin en derin özünü

Senin iyiliğin için seni cezalandırıyorum.

tanımadıkları takdirde bu ilkeyi liberal eğitim biçimleriyle karşılamaya yönelik bütün girişimler başarısız olur. Bu, doğumda başlayan içsel yabancılaşmadan kaynaklanır.

Birey bu süreçlere bağlı kalır ve tuzığa düşer. Günümüzde psikoterapiye giden hastalar umutsuzca bu durumdan çıkış yolu aramaktadırlar. Kendi ruhlarının yabancılaşmasına karşı bilinçsiz bir mücadele içinde bulundukları için hastalandılar. İtaatkâr olsalar da iç

Genel yabancılaşmanın işareti

isyanları, onların düzene tamamen uyum sağlamasını engellemektedir. Başkaları tarafından, “dışarıdan gelenler”, “yuva soyguncuları” ve hatta “ortak amaca

ihamet eden” olarak damgalanırlar. Kendilerini “hasta” olarak sınıflandırmak zorunda kalmamak için gereken desteği görebilmek adına terapiye geliyorlar.

“Korkudan”, “depresyon olmadan” ve “gerilmeden” “doğru davrananlar” gibi hissetmek istiyorlar. Bu da genel yabancılaşmanın bir işaretidir.

Ben burada “hasta olmayanlara” odaklanmak istiyorum: Yarışmada başarılı olan, hükmeden ve fethe- den yöneticilere, yani görünüşe göre korku, gerilim ve ıstıraptan uzak olanlara.

İnsanları hasta ve hasta olmayanlar olarak bölmeye çalışmak başarısızlığa mahkûmdur. Çünkü asıl hastalık olan kurban olmak burada göz ardı edilmez. Fakat eğer bu gelişmemizin temeli göz ardı edilirse, tarihsel bilinci- miz eksilir. İnsanın tarihini anlama niyeti, içimizdeki yabancıların her anını tanıyamadığımız sürece başa- rısız olacaktır. Hayatta kalmak için maruz kaldığımız terör ve ıstırapı reddetmek zorunda olduğumuzdan dolayı bu koşulları net bir şekilde göremeyiz. Ancak bu solukluk, kendimizi kurban olarak tanımamamız ve itaatin tekrar tekrar sahnelenmesi anlamına gelir. An- cak itaatle ilgili en berbat şey onun yerleşik koruması- dır: Onu kırmak, suçluluk duygusuyla aşırı yüklenmek demektir.

*Uyum sağlamış
veya patolojik
olarak sağlıklı*

Peki ne olur? Her canlı var olmak için uyarılmaya (stimülasyona) ihtiyaç duyar. Aynı şekilde ruhsal ola- rak hayatta kalmak için, insan ilişkilerinde de bu uya- rıma ihtiyaç vardır. İzolasyon sadece farkındalığı sınır- lamakla kalmaz, aynı zamanda deliliğe de yol açar.

Klaus ve Kennel (1970, 1976; Welch, 1974), doğumdan hemen sonra kurulan anne ve çocuk arasında- ki göz temasının yenidoğanlar için canlandırıcı bir di- namik olduğuna işaret etmişlerdir. Bir bebek bu süreci yaşamazsa, bu, yürümeye başlayan çocuk için ölmekle eş değer olan fiziksel bir tehdit kadar korkutucudur.

Bir çocuk böyle bir teröre maruz bırakıldığında, hayatta kalmak için her şeyi yapmalıdır. Ferenczi bunu 1932 gibi erken bir tarihte, korku ve terörün gizli bir rahatlığa dönüşmesi olarak tanımladı (1984). Psikoterapinin görevi, bu gibi olayları ortaya çıkarmak ve onları yeniden yaşatmaktır, böylece bir iyileşme başlatılabilir.

*“Korkular ruhu
yer.” (Rainer
Werner, Fass-
binder)*

*Güvenlikte kor-
ku ve terörün
devrilmesi*

Annesinin ne yapacağını kestiremeyen bir hastam, terapide, onun kendisini bıçakla kovaladığını, sonra bıçağı ona fırlattığını ve buna benzer çok şey yaşadığını anlattı. Bir sonraki buluşmamızda ise şunları söyledi:

“Son seanstan sonra anneme büyük bir özlem duydum. Aynı zamanda kendimi büyük, boş bir odanın içinde hissettim. Omuzlarım gergindi ve bir anda ‘Anne!’ diye bağırmaya başladım. Bu bütün enerjimi sömüren siyah bir enerji hissi gibiydi. Her şeyin sorumlusu annem. Buna rağmen o yanımda olduğunda güvendeymişim, sanki bana hiçbir şey olamazmış gibi hissettim. Ama son terapiden ve çığlıktan sonra o karanlığı tekrar hissettim ve o, güvenliğin bir parçası oldu.”
(Gruen, 1997)

Bu örnekte, maternal terörün maternal güvenliğe dönüştüğü anın yeniden yaşandığını görüyoruz. Acizlik ve çaresiz olma duygusu bir çocuk için dayanılmaz hale gelirse, bu duygular tam tersine dönüştürülebilir: İşte bu ihtiyaçtan “güven” doğuyor.

Tarih yazıcılığı yöneticilere, fatihlere ve güçlü generallere odaklanır. Çoğu sosyolojik ve tarihsel düşünce sistemi davranışlarını içsel büyüklüğe, öngörüye ve egemenliğe bağlar. Bana göre tam tersi olan durum: Tarihimiz uyumsağlayabilenler etrafında dönüyor, yani öfkelerini ve nefretlerini kendi dışlarında başkalarına yönlendirebilenler. Büyük generaller düşmanlarını yıkmak için kendi düşkünlüklerinden uzak durdular. Eric Neumann 1977’de şu soruyu dile getirdi:

*Yanlış tanrılar,
içi boş
kahramanlar*

“Almanya’da milliyetçiliğin sadece bir başlangıç olduğu bir dönemde *Ölülerin Dansı*¹ etik midir?”

Cevabı evettir, çünkü “Bireyin ortaya çıkmasının insan türünün en yüksek çabası olduğu kabul edilmelidir... ama günümüzde bireyselliklerin toplumun merkezi sorunu olarak görüldüğü bir psikoloji, savaşı kaybediyormuş gibi görünüyor.” (Neumann, 5. sayfa)

Çoğu zaman eleştiri bu görüşü psikolojik olarak reddeder. Bu itirazın ardında sakıncalı bir niyet gizlenir: Kişinin sorumluluğunu tamamen ona yıkmak ve böylece gerçek suçluluğundan ve sorumluluk duygusundan kurtulmak.

Bu durum politik, ekonomik ya da sosyolojik açıklamalar yapmakla ilgili değildir. Kültürümüzdeki çok seviyeli işbölümü, insanları parçalara ayırma eğilimi göstermektedir. Bununla birlikte bu yapı bütünüyle incelenmelidir. Tam olarak bu görev bireysellik hizmeti psikolojisini ortaya çıkarır. Burada, insanlığımızın

1 a) Totentanz (Ölülerin Dansı): 14. yy.’da ölülerin yaşayanlar üzerindeki etkisinin ve gücünün tasvir edilmesi. b) Franz Liszt’in 1849 tarihli eseri.

hangi parçasını kaybettiğimizi, bunun nasıl ve niçin olduğunu ve kendi benliğimizin bu kısmını nasıl bulabileceğimizi içeren asıl merkezi soruyu ele almalıyız.¹

*İnsan oluşumuz-
daki hangi parçayı
kaybettik?*

Kişinin kendi köklerini kaybindan doğan güçsüzlük, kişi itaate tabi tutulduğu için, güç ve iyiliği her şeyin üzerinde tutma dürtüsünü uyandırır. Fakat bu, kişinin kendinden uzaklaşmasına ve yabancılaşmasına yani Neumann'ın belirttiği gibi ölüm dansıyla sonuçlanan bir döngüye yol açar.

1 Bkz. S. Diamond, *Tarih Üzerine Tartışmalar*, 1979.

DEVLET TEORİLERİ - İTAATİN GÜÇ YAPILARI

Sosyal güç yapılarını haklı çıkarmak için 3. yy.'dan beri üretilen devlet teorileri, yapıları devlet tarafından korunması gereken itaatin bağları olarak düşünülebilir. Bu Diamond'un da yazdığı gibi tüm hükmetme formlarında geçerlidir: "Marx'ın haklı olarak belirttiği gibi devlet oluşum süreci ve işleyişi, ilgili devletin özel formunun ötesinde genelleştirilebilir." (S. Diamond, sayfa 15)

Sonuç, kendisini yabancılaştıran bir kişinin sömürsüdür ki bu da insanların çoğunluğu için yaratıcı güçlerinin ve bağımsızlıklarının kaybı anlamına gelir. Benliğin kaybı, politik ve sosyal sorunlarımızla yakından ilgilidir.

Daha 1550 yılında Etienne de la Boétie, benliğin yabancılaşmasının ve zalimin idealleşmesinin nereye gittiğini anlatıyordu *Gönüllü Kölelik Üzerine Bir Söylev* (Von der freiwilligen Knechtschaft) kitabında:

"Bu defa bu kadar çok insanın, köyün, şehirlerin ve ulusların ona verilen güçten daha fazlasına sahip olmayan bir tiranı beğenebilmesinin mümkün olup olmadığını araştırmak istiyorum.

Bir tiran düşünün ki insanlara sadece onların tahammül edebilecekleri kadar zarar verme gücüne sahip ve istedikleri zaman susturabildikleri bir kişi olsun. Milyonlarca insanı sefil hizmetçiler ve boyunduruk altında tutulması gerekenler olarak görmek şaşkınlıktan çok hüznü gerektirir...”
(Sayfa 11)

Boétie, Ferenczi’nin ondan 400 yıl sonra kökenlerini çocukluğumuza bağladığı saldırganla özdeşleşmenin politik sonuçlarına işaret ediyor.

“Zalimin etrafı, her zaman onun ve onun yapacağı iltimas için peşinde dolanıp ona yalvaran ve dalkavukluk eden insanlarla çevrilidir; sadece onlara emredileni yapmakla yetinmezler, aynı zamanda düşüncelerini önceden tahmin edip onu mutlu etmek için çaba göstermelidirler. Ona itaat etmeleri yeterli değildir; hoşuna gitmelidir, kendilerini onun hizmetinde parçalamak, heba etmek zorundadırlar, kendi mizaçlarını zorlayıp zevklerine uymalı ve doğalarını inkâr ederek, sözlerine, seslerine, vizyonlarına ve gözlerine dikkat etmelidirler.” (Sayfa 41)

Kurbanın kendi rolünü paylaşmasını, yabancıların cezalandırılmasını Boétie şöyle açıklıyor:

“Bazı kişiler gönüllü olarak bir zorbanın boyunduruğunda acı çekerler. Ama bu Tanrı ve diğer insanlar tarafından terk edilen kendilerini kaybetmiş kişiler haksızlığa göz yummaya devam edip kendilerine yapılanı suçluya değil de onlar gibi acı çekenlere aktarırlar.” (Sayfa 40)

Bir kişi içsel yabancılaşma ve saldırganla özdeşleşme ile derinden zarar görür. Bu şekilde kendini adanmış olan bir birey boyun eğmeyi, yabancılaşmayı, zulmün kimliğini, yani kendi itaatini algılayamaz. Çünkü bu daha önce de belirttiğim gibi, saldırganın varlığını güvence altına almak için empoze ettiği itaat emrinin ihlali olacaktır.

İTAAT - KÜLTÜRÜMÜZÜN TEMEL TAŞI VE PATOLOJİSİ

2002 yılında *Bilgi Ahlakını Düşünmek* (Erwägen Wissen Ethik) adlı bir sosyoloji dergisinde *İtaat* adlı bir orijinal yazı yayınladım. Yorumcular iki gruba ayrıldı ve birbirleriyle herhangi bir noktada uzlaşamayacak kadar karşı karşıya geldiler: Bir grup kör itaate karşı olan eleştirilerimi kabul ederken, öteki grup itaati şiddetle müdafaa etti. Bu ikinci grup onu özgürlüğe yönelik eğitimin temeli olarak savunurken, muhtemelen istemeden de olsa, kültürümüzün patolojik doğasını doğrulamış oldu. Kim içeatımı kendi yapıtaşı olarak düşünür, yani başkalarının görüşlerini bilinçsizce kendine atfeder, itaati de yaşamının ana motifi olarak görür.

Kişi birçok bilgi edinebilir ama bu bilgilerin hepsini algılayamaz.

“Her üst kıdemli eğitimci her şeyi bildiğini iddia eder ama öğrenmek için hiçbir şey yapmaz,” der Nobel Fizik Ödüllü Otto Hahn. Bilim insanları genellikle düşüncelerinin ve bakış açılarının tarafsız ve objektif olduğunu iddia ederler. Kendilerini irrasyonel-sübjektifin sözde putperestlerinden kurtardıklarına kesin olarak inanırlar, ancak böyle bir düşüncenin deneyimlerimizin bütünlüğünü kapattığını hiç düşünmezler.

1920'lerin başlarında fizik, değişen gerçeklik anlayışına önemli bir katkı yaptı ve Werner Heisenberg'in *Belirsizlik İlkesi*'nde etkileyici bir şekilde gösterdiği gibi, gözlemcinin kendisi ve öznel varoluşunun gözlem sürecinin temel bileşenleri olduğuna dikkat çekti. Bu, klasik bilimin şimdiye dek var olan geleneksel varsayımlarına karşı olan bakış açılarımızı değiştirip, o zamana dek, kelimenin tam anlamıyla, daraltılmış ve küçültülmüş olan sınırlı bilincimizi genişletti.

Bu nedenle özellikle beşeri bilimler alanında bilim insanlarının bize dikte ettiği *mitleri* tekrar gözden geçirmeliyiz: Beşeri bilimlerde soyut düşünme deneyimden, deneyimin öznel dolayısıyla irrasyonel olarak sınıflandırılmasından dolayı ayrılır. Bizim kültürümüzde, bireylerin kişisel deneyimi genellikle rahatsızlığa neden olur. Çünkü çocukluğumuzda kendi duygularımızı, ihtiyaçlarımızı ve empatik algılarımızı deneyimlediğimizde, sıklıkla ebeveynlerimizle çatışmaya girdik. Onları tehdit ettiği için kendimizi tanımamıza iznimiz yoktu.

Bu eşit derecede ince ve acımasız tarz, kör itaati bilincimize indirger: İtaat hepimiz için eşittir. İngiliz asıllı Edward Young'ın 18. yüzyılda belirttiği gibi, "*Her birimiz orjinal olarak doğduk ama kopya olarak öleceğiz.*"

İtaat hepimize aynı şekilde etki eder.

Bu düşünce filozof Rosenstock-Hussey tarafından şu açıklamayla daha da derinleştirildi:

“Bir kişi hayatında onu etkileyen şeyleri ne kadar bastırırsa, yönelimine ve bu yönelimlerin sonuçlarına daha da bağımlı hale gelir. Zihnini saf bir şekilde çalışmaya zorladığında ise kendine tanımak için izin verdiği dünyanın bazı gerçeklerini bastırır...” (1969, S. 755)

Açık bir zihinle çalışmayı deneyen herkes aslında öğrenmek istediğı şeyin gerçek işaretlerini bastırır. İnsanların neden kendi çıkarlarına karşı savaştıklarını, neden kendilerini köleleştirmelerini teşvik ettiklerini anlamak isteyenler, öncelikle kendi itaatleriyle yüzleşmelidirler. Ancak kendi benliğiniz bir tehdit haline geldiğinde, bu çatışma başarılı olamaz. Gizlenen korku, güvenlik arayışına dönüşür. Ve itaatin de aradığı güvenlik işte budur. Her ne kadar birisi ilerici siyasi görüşleri savunsa ve itaati eleştirse de, temel tutumunda körleşmişçesine itaat edebilir.

1930 yılında, Theodor W. Adorno ve Max Horkheimer tarafından yönetilen Frankfurt Sosyal Araştırma Enstitüsü’nün çalışmalarında, Rheinland ve Vestfalya’daki ilerici olarak kabul edilen ve ilk bakışta da öyle görülen işçi ve çalışan kesimin aslında kişiliklerinin özünde otoriteyle ne kadar özdeşleştikleri görölmüştür. Enstitü ile en başından beri çalışan Leo Löwenthal, 1990 yılında çalışmayla ilgili geriye dönük olarak şunları kaydetti:

Duygusal ve zihinsel körlük: İtaatin gerçek derin yapısı

“Anket sonuçlarını elimize aldığımızda... kalbimiz yerinden oynadı. İdeolojilerine göre bu iyi sosyal demokratlar ve sol merkez seçmenlerinin

hepsi çok liberal ve cumhuriyetçi idi, fakat daha derin bir psikolojik düzeyde, çoğu Bismarck ve onun sıkı 'Kadının yeri evidir' eğitim mantığına bağlı ve fazlasıyla otoriterdiler.” (Löwenthal, sayfa 311)

Bu, daha sonraki tanımlama süreçlerinden içe-atımı ayırt eder. Tutarsızlıklarının farkında olmadan ve bölünmüş davranışlara yol açmadan yan yana bulunurlar. Bu şekilde bu sosyal demokrat işçiler otoriter sosyal kurallara eleştirel olarak karşı çıktılar, fakat bilinçaltılarında Bismarck gibi sıkı eğitime inanan güçlü insanlara hayranlık duydular ve erkeklerle kadınların eşitliğini reddettiler. Peki bu bölünmüş davranış nereden geliyor? Bunun nedeni introjeksiyonun çocuğun daha konuşma ve rasyonel düşünme özelliklerinin gelişmesinden önce oluşmasıdır. İçe-atımlar dil ediniminden önce kazanılır, bu yüzden rasyonel düşüncenin yardımıyla kolaylıkla elde edilemezler. Dahası çaresizlik etrafında dönen duygusal süreçlerle ilişkilidirler.

Milgram'ın (1974), Bluvol'un (1972), Roskam'ın (1972), Dicks'in (Alman savaş esirleriyle yaptığı, 1950), Fromm (1989) ve Hofmann'ın (2000) çalışmalarında kültürümüzdeki insanların yaklaşık üçte birinin ne eleştirel ne de itaatkâr olduğunu görüyoruz. Bu bize umut vermektedir. Merhamet ve insan sevgisi sadece itaate karşı durmakla kalmaz; aynı zamanda itaati bastırır. İnsanın hayatta kalması, şefkat ve sevgiyi yaşamaya ve itaatkâr olmamıza ve/veya kalmamamıza bağlıdır.

Milgram'ın yazdığı gibi "itaat", "bi-reysel eylemin politik amaçlara bağlı olduğu psikolojik bir mekanizmadır."

İtaat, otoriter sistemin çimentosudur.

Adeta insanları otorite sistemlerine bağlayan, ahlaki duyguları ve şefkati geçersiz kılan bir çimentodur.

Milgram'ın deneyinde gördüğümüz itaatkâr kişiler, eylemlerinden sorumlu hissetmemek için kendilerini zihinsel olarak koşullandırmışlardır. Bu nedenle, C.P. Snow'un da 1961'de parmak bastığı gibi, tarihteki en acımasız suçlar her zaman itaat altında işlenmiştir.

Bunu değiştirmek istiyorsak öncelikle itaat amaçlı sosyal yapıları sorgulamalıyız. Bebeğin ihtiyaçları ile annenin bunu algılayabilme yeteneği arasındaki etkileşim, yani temel (birincil) güven, bu süreçte kilit bir noktadır. Sadece bu şekilde çocuklar korkusuzca ve suçluluk duygusu olmadan gelişip daha sonrasında annelerinden koparak özerkliklerini kazanabilirler. Anne ve çocuk arasındaki bağ, çocuğu özerkliğe ya da itaate sürükleyen kimlik gelişiminde merkezi bir rol oynar.

İtaatin politik sonuçları: Güç, aidiyet ve şiddet

İngiliz psikiyatrist Dicks'in Alman savaş esirleri ile yaptığı araştırması, kabul gören ve sevgiyle büyüyen bir çocukta itaatin yıkıcı sonuçlarına rastlanmadığını kesin olarak kanıtlıyor. Bununla birlikte, güç yapısının zaten erken çocukluk gelişimini şekillendirdiği ailelerde itaat, kişiler arası ilişkilerin temeli haline geliyor. Sahip olma ve güç böylece yaşam dünyasının tek gerçekliği haline gelir. Onlar da dönüşümlü itaate, hükmetmeye ve sınırlı düşüncenin ortaya çıktığı politik olaylara verimli bir zemin sağlar. Bu sebeple sadece

akılla rasyonel bir şekilde itaatle mücadele etmek çok zordur. İçsel yabancılaşma ve hükmedenle özdeşleşme itaatle sağlanıp insanlar üzerinde derin sorunlara yol açar. Ancak kişi bunları algılayamaz çünkü bu, saldırganın varlığını güvence altına almak için empoze ettiği itaat emrini ihlal etmek anlamına gelir.

Sonuç, kültürel olarak tanınmış bir “normal”, ancak aynı zamanda kabul görmeyen bir davranıştır. İnsan olmanın acı verici kısmını evcilleştirmek için ömür boyu süren bir çabadır. Bu mücadeleyi kaybettik ve onunla yüzleşmek için de güçsüzüz. Biz aslında kurbanı arıyoruz ve o kişiyi hissetmemize izin verilmeyen acı için cezalandırıyoruz. Yani bizim olamayacağımız kurbanı başkası yapıyoruz.

İTAATE KARŞI

Bu nedenlerden dolayı itaate karşı olan savaş sadece zihinle değil, kör itaate karşı koyan hislerle de yapılmalıdır. Bu da empati anlamına gelmektedir: Yani çevremize sempati ve merhamet duyma yeteneğimiz. Bu, körü körüne itaat edenlere karşı çıkmakla kalmaz, aynı zamanda kişinin içinde gömülü kalmış empati olasılıklarını da gün yüzüne çıkarmayı hedefler. Çünkü doğum öncesindeki algılarımız empatik süreçlere dayanır. Bilişsel düşünme ise doğumdan sonra gelişir ve itaatin kurulduğu araçtır.

*İtaate karşı
Lincoln,
Roosevelt,
Brandt ve
Palme gibi
dövüşmek*

Milgram, empati güdülen algıların beklenmedik bir şekilde yaklaşık üçte ikisinin yarısının itaat karşısında tezahür ettiğini kanıtladı. İtaatkârların yaşadıkları, onları iç çatışmalara sevk eden fiziksel gerilimleri gözlemledi. Deneklerin açılarını algılamalarına rağmen yaşadıkları titreşimler ona itaat boyunduruğu altında yaşadıkları kuvvetin büyüklüğünü gösterdi. Deneyleri yürüttüğü sırada Milgram ile yapmış olduğum bir yazışmada bana titremenin, terlemenin, artan tansiyonun, baş ağrılarının ve diğer psikosomatik reaksiyonların kısmen de olsa itaatkârlığın iç çatışmasını ifade ettiğini açıkladı. Yani itaatkârlar, sonrasında bedensel semptomlar olarak ortaya çıkan empatik reaksiyonları bastırıyorlardı.

İşte tam olarak bu, birçok siyasi liderin korktuğu şeydir. ABD Başkanları Abraham Lincoln ve Franklin

*Bu süreçlerin
itaatkârlar
arasında ger-
çekleşmesi bizi
cesaretlendir-
melidir.*

D. Roosevelt, Alman Başbakanı Willy Brandt ya da İsveç Başbakanı Olof Palme gibi politikacılar insan haklarına sahip olma konusunda ısrar ederek tüm halkı harekete geçirdi.

Her bireyin küresel ekonomik kar-
gaşalardan etkilendiği günümüzde,
itaat insan odaklı bir çözüm olarak önümüze sunulur. John Maynard Keynes, başyapıtı olan *İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi*'nde (Allgemeine Theorie der Beschäftigung, des Zinses und des Geldes) bir ekonominin talepteki düşüşten asla zarar görmeyeceğini bu nedenle de bu değerlendirmenin gerçekte çelişmesine rağmen talebi canlandırmanın yanlış olduğunu söyler.

Bundan şöyle bir düşünce ortaya çıkıyor: İtaat beraberinde kemer sıkmayı getirerek yöneticilere hizmet eder. Onlar da sosyal adaletsizlikleri ve zulümleri ahla-ki değerlere yükseltmek suretiyle haklı çıkarırlar.

Thomas Piketty *Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital* (Das Kapital im 21. Jahrhundert) adlı kitabında halihazırda var olan gelir eşitsizliğinin daha da kötüleşeceğini belirtir. Toplumun süper zengin üst katmanı ekonomi ve politikada daha da baskın olurken orta sınıf yok olur.

Örneğin, Amerikalı çoğu işçinin geliri 1970'den bu yana reel olarak artmamışken, toplumun %0,1'lik kısmını oluşturan yüksek gelirli-
Soyut itaate karşı mandan bu yana %362 daha fazla kazanmaktadır. (Krugman 2014) Piketty

buna şöyle bir not düşüyor: "Ekonomik ve finansal çıkarlarını savunmaya mecbur hissettiklerinde ikiyüz-

lülük bile yapmaktan kaçınmazlar.” Böylece yukarıda belirtilen gibi kemer sıkma ve tutumlu olma ahlaki bir değer sayılır.

Ekonomi Nobel Ödülü sahibi Paul Krugman ve Joseph Stiglitz bu insanlık dışı otoriter itaate karşı savaşılmaktadır. İkisi de bu ortak payda altında toplanmıştır:

Kemer sıkma (tasarruf) lobisinin istihdamdan ziyade borç indiriminin hedeflendiği bir bütçe politikası ve en ufak bir enflasyon hissi ile mücadele eden ve kitlesel işsizliğe rağmen faiz oranlarını yükselten bir para politikası talebi sürekli olarak alacaklılardan, yani parayı ödünç alan ve/veya çalışarak kazananlardan ziyade parayı ödünç verenlere hizmet eder.

Alacaklılar doğal olarak borçların geri ödenmesinin devletin öncelikler listesinde yer almasını istemektedirler. Bankacılar gelirlerini azaltan her şeye karşı çıkmaktadırlar. Çünkü bu, kazançlarını, düşük faiz veya ihtiyaçlarının gerçek değerini enflasyonla düşürmektedir.” (Krugman 2012)

Buna ek olarak ekonomik krizin ahlaki bir masal olarak algılandığı ihtiyaçların inşası gelir. “Buna göre kriz günahlarımız için gerekli bir cezadır ve hafifletilmemelidir.” (Krugman 2012)

İtaat yıkıcıdır, düşünceyi sınırlar ve gerçeği yalanlar. Gerçeğin bütünlüğü sınırlandırılmaz ve sadece güçlü olanların dar perspektifine indirgenemez. Daha iyi bir dünya kayıp bir cennetin fantezisi değildir. Körleşmiş itaat kırıldığında ve gerçek kişiler arası empatiye dönüştürüldüğünde daha iyi bir dünya görünür hale gelir.

Calabria köyü olan Riace, İtalyan mülteci politikasına işte böyle direndi ve kaçak göçmenleri kollarını açarak karşıladı. Ne suçun artması ne sosyal bağların yok olması ne de toplumsal kimliğin yitirilmesi bu itaatsizliğin bir sonucu oldu. Dahası yok olmaya yüz tutmuş bir köy böylece kurtarıldı. Bu hikâyeyi filmleştiren rejisör Wim Wenders bunu “Gerçek Ütopya” olarak adlandırır. “Göç alan bir yer olmaktan ziyade Riace birlikte yaşama yeri olmuştur.”¹

Makama duyulan körleşmiş itaate karşı meydan okuyan ve insan olmayı savunan belediye başkanı Domenico Lucano’nun kararlılığı sayesinde beldesi ekonomik ve sosyal olarak gelişti. Cesaret, kalp ve açık düşünme yetisi, itaati bozan güçlerdir.

1 Bkz. Relotius, 2014.

TEŞEKKÜRLER

Ute Althaus itaat hakkındaki denememin halka açılması konusunda beni teşvik etti. Marie- Louise Brütsch ise Theodor Fontane'nin şiirine dikkat çekmemi sağladı.

Makalenin düzeltilmesi için Susanne Fuchs'a, arkadaşım profesör Dr. Helmut Holzapfel'e ve editörüm Dr. Johannes Czaja'a teşekkür ederim.

Eşim Simone canlı düşünceleri ve yardımı ile beni yazma konusunda destekledi. Ona bu yüzden özel olarak teşekkürlerimi iletiyorum.

KAYNAKÇA

- Adorno, T. W., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D. J. und Sanford, R. N. (1950): *The Authoritarian Personality*, New York: Harper.
- Ascherson, N. (1983): "The Bildung of Barbie", *New York Review of Books*, November 24.
- Bluvol, H. (1972): *Differences in Patterns of Autonomy in Achieving and Underachieving Adolescent Boys*, Diss., The City University of New York.
- Browning, C. R. (1996): *Ganz normale Männer: Das Reserve-Polizeibattillon 101 und die "Endlösung" in Polen*, Rowohlt: Reinbeck.
- Bushnell, J. (1985): *Mutiny amid Repression, Russian Soldiers in the Revolution of 1905 – 1906*, Indiana University Press: Bloomington.
- Bychowski, G. (1958): "Struggle Against The Introjects", *Int. J. Psycho Analysis*, 39. Cannon, W. B. (1942): "Voodoo Death", *American Anthropologist*, 44. Coetze, J. M. (2001): *Warten auf die Barbariens*, Frankfurt a. M.: Fischer.
- Chamberlain, S. (1997): *Adolf Hitler, die deutsche Mutter und ihr erstes Kind*, Gießen: Psychosozial.
- Diamond, S. (1979): *Kritik der Zivilisation*, Frankfurt a. M.: Campus.
- Dicks, H. V. (1950): *Personality Traits and National Socialist Ideology: A Wartime Study of German Prisoners of War*, in: *Human Relations*, Bd. III.
- Ferenczi, S. (1932/1984): *Sprachverwirrungen zwischen den Erwachsenen und dem Kind*, in: *Bausteine zur Psychoanalyse*, Bd. 3, Berlin: Ullstein.

- Fromm, E. (1941-): Die Furcht vor der Freiheit, Steinberg: Zürich.
- Fromm, E. (1989): Empirische Untersuchungen zum Gesellschaftscharakter, Gesamtausgabe, Bd. III. München: dtv.
- Goffman, E. (2006): Wir spielen alle Theater. Die Selbstdarstellung im Alltag, München: Piper.
- Gruen, A. (1968): Autonomy and Identification: The Paradox of their Opposition, in: International Journal of Psycho-Analysis, 49.4.
- Gruen, A. (1984/1986): Der Verrat am Selbst, München: dtv.
- Gruen, A. (1987): Der Wahnsinn der Normalität: Realismus als Krankheit; eine Theorie der menschlichen Destruktivität, München: Kösel.
- Gruen, A. (1997): Der Verlust des Mitgefühls, München: dtv.
- Gruen, A. (1998): Reductionistic Biological Thinking and the Denial of Experience and Pain in Developmental Theories, in: Journal of Humanistic Psychology, 38, 2.
- Gruen, A. (1999): Ein früher Abschied; Objektbeziehungen und psychosomatische Hintergründe beim Plötzlichen Kindstod, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht: Göttingen.
- Gruen, A. (2000): Der Fremde in uns, Stuttgart: Klett-Cotta.
- Gruen, A. (2002): Der Gehorsam, Erwägen Wissen Ethik (vormals Ethik und Sozialwissenschaften), 13, 4.
- Gruen, A. (2003): Verratene Liebe/Falsche Götter, Stuttgart: Klett-Cotta.
- Gruen, A. (2005): The Role of Empathy and Mother-Child Attachment in Human History and in the Development of Consciousness: The Neanderthal's Gestation, Jahrbuch für Psychohistorische Forschung, 6.
- Gruen, A. (2007): Kindheit und Realitätsverlust, Jahrbuch für Psychohistorische Forschung, 8.

- Gruen, A. (2008): Altruism, Egoism and Dehumanization: The Denial of Empathy, *Jahrbuch für Psycho historische Forschung*, 9.
- Gruen, A. (2010): Statt "Survival of the Fittest": Empathie und Kooperation als Determinanten der menschlichen Evolution, *Jahrbuch für Psychohistorische Forschung*, 11.
- Gulde, J., und Landgraf, S. (1991): *Geraubte Kindheit. Ein Film*. München: Terra Media.
- Haarer, J. (1941): *Die deutsche Mutter und ihr erstes Kind*, München: Lehmanns. Hitler, A.: in: Chamberlain.
- Hofmann, G. (2002): *Starke Hand gesucht. Eine Studie der Friedrich-Ebert-Stiftung*, *Die ZEIT*, 20. Dez.
- James, W. (1905/1950): *Principles of Psychology*, New York: Dover.
- Kaltenegger, M. L. (1982): Als Soldat und brav, in: *Kursbuch*, 67.
- Klaus, M. H., Kennel, J. H., Plumb, N. und Zuehl ke, D. (1970): Human Maternal Behavior at fi rst Contact with her Young, in: *Pediatrics*, 46, 187.
- Klaus, M. H. und Kennell, J. H. (1976): Parent-to- infant Attachment, in: *Maternal Infant Bonding*, St. Louis: Mosby.
- Keynes, M. (2006): *Allgemeine Theorie der Beschäf tigung, des Zinses und des Geldes*, Berlin: Duncker & Humblot.
- Koelling, M. (2012): "Eine hausgemachte Katastrophe", *Neue Zürcher Zeitung*, 6. Juli.
- Krokow, C. Graf von (1991): *Fahrten durch die Mark Brandenburg*, Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt.
- Krugman, P. (2012): *Vergesst die Krise*, Frankfurt a. M.: Campus.
- Krugman, P. (2014): "Why We're in a New Gilded Age", *New York Review of Books*, 8. Mai.
- La Boétie, E. de (1991): *Freiwillige Knechtschaft*, Münster/ Ulm: Klemm/Oelschläger.

- Leacock, E. B. (1981): *Myths of Male Dominance*, Monthly Review Press, New York.
- Löwenthal, L. (1990): *Judaica. Vorträge, Briefe, Schriften* 4, hrsg. v. H. Dubiel, Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- Meyer, K. (jun.) (1998): *Geweint wird, wenn der Kopf ab ist. Annäherungen an meinen Vater "Panzermeier" – Generalmajor der Waffen-SS. Mit einem Nachwort von Heinrich von Trott zu Solz*. Freiburg i. B.: Herder.
- Milgram, S. (1963): *Behavioral Study of Obedience*, in: *Journal of Abnormal Psychology*, 67.
- Milgram, S. (1975): *Obedience to Authority: An Experimental View*, New York: Harper.
- Neumann, E. (1997): *Tiefenpsychologie und neue Ethik*, Frankfurt a. M.: Fischer.
- Nietzsche, F. (1980): *"Ecce homo" Kritische Studienausgabe*. Colli und Montinari. München: dtv, Band 6.
- Piketty, T. (2014): *"Capital in the Twenty-First Century"*, Belknap Press/Harvard University.
- Proust, M. (1987): *À La Recherche Du Temps Perdu*, Bd. VI. *"La Prisonnière"*. Paris: Gallimard.
- Rauschnig, H. (1973): *Gespräche mit Hitler*, Wien: Europaverlag.
- Relotius, C. (2012): *Die bessere Welt*, NZZ am Sonntag, 8. Juli.
- Rilke, R. (1999): *Die Weise von Liebe und Tod des Cornets Christoph Rilke*, Frankfurt a. M.: Insel.
- Roskam, A. (1972): *Patterns of Autonomy in High Achieving Adolescent Girls who differ in Need for Approval*, Diss., The City University of New York.
- Schaeffer, F. (1961): *Pathologische Treue als pathogenetisches Prinzip bei schweren körperlichen Erkrankungen. Ein kasuistischer Beitrag zur Dermatomyositis*, in: *Der Nervenarzt*, 32, 10.
- Schaffner, B. (1948): *Fatherland: A Study of Authoritarianism in the German Family*, New York: Columbia University Press.

- Silverberg, W. V. (1947): The schizoid maneuver, *Psychiatry*, 10.
- Spence, J. (1996): In China's Gulag, *The New York Review of Books*, 10. Aug.
- Soyinka, W. (1972): *The Man Died*, New York: Harper.
- Stiglitz, J. E. (2010): *Freefall*, New York: Norton.
- Timmerman, J. (1982): *Wir brüllten nach innen. Folter in der Diktatur heute*, Frankfurt a. M.: Fischer.
- Turner, V. W. (1967): *The Forest of Symbols: Aspects of Ndembu Ritual*, Cornell University Press: Ithaca.
- Wallace, D. F. (2012): *Das hier ist Wasser*, Köln: Kiepenheuer & Witsch.
- Wassermann, J. (1988): *Der Fall Maurizius*, München: dtv.
- Welch, M. (1994): Annual Attachment Conference in Cleveland, Ohio, Oktober.
- Young, E. (1721): *The complaint: or Night thoughts on life, death, and immorality*, London: Bell and Daldy (wieder aufgelegt 1958).

“İki genç balık yol boyunca yüzmektedir ve tesadüfen ters yönde yüzmekte olan yaşlı bir balığa rastlarlar. Yaşlı balık onlara başını sallar ve ‘Günaydın gençler, su nasıl?’ diye sorar. İki genç balık bir süre daha yüzmeye devam ederler ve sonunda biri diğerine bakarak, ‘Su da ne demek oluyor?’ diye sorar.”

David Foster Wallace’ ın gerçeği oturttuğu bu benzetmede olduğu gibi itaat, yaşadığımız her yerde ve her alanda olduğundan gerçeği algılamak güçleşiyor. Âdeta imkânsız bir hale geliyor. Böylelikle insanoğlu onu hava, su kadar normal karşılıyor.

Arno Gruen İtaat kavramını medeniyetimizin en temel sorunu olarak öngörürken bunun hastalıklı etkilerini günlük yaşamda, eğitimde, aile ilişkilerinde, politikada inceleyip ilginç saptamalarda bulunuyor.

14 TL

ISBN: 978-9944-330-56-5

9 789944 330565